

Figuur 1: logo Vrouwenraad

MEMORANDUM GEWELD

2014

INHOUDSTAFEL

MEMORANDUM GEWELD	1
<i>De verdere ontwikkeling van het wettelijk kader.....</i>	3
<i>Internationale regelgeving.....</i>	3
<i>Definities</i>	4
<i>Dataverzameling en onderzoek.....</i>	4
Administratieve cijfers	5
Administratieve enquêtes.....	5
Meldpunten	6
Indicatoren.....	6
<i>Gezondheid</i>	6
<i>Nationaal actieplan Geweld.....</i>	7
<i>Nationaal veiligheidsplan van de politie.....</i>	7
<i>Gedwongen huwelijken</i>	9
<i>Kwetsbare groepen.....</i>	9
Asielzoeksters.....	9
Huishoudpersoneel	10
Transgendervrouwen en interseksuelen	11
Vrouwen met een beperking/handicap	11
Zwangere vrouwen	13
<i>Partnergeweld en familiaal geweld.....</i>	14
Definities en verschijningsvormen.....	15
Indicatoren.....	15
Tijdelijk huisverbod	16
Geweld op kinderen.....	18
Family Justice Centers of CO3's	18
Risicotaxatie	18
Sensibilisatie en vorming	19
<i>Onjuiste/onrechtvaardige slachtofferbejegening</i>	19
<i>Preventie en bestrijding van geweld op de werkplaats</i>	20
<i>Prostitutie en vrouwenhandel.....</i>	23
<i>Seksueel geweld – verkrachting</i>	24
Overzicht knelpunten.....	24
Vrouwelijke en mannelijke zedendelinquenten	33
Psychotraumatische gevolgen	34
Seksuele geweldpleging onder invloed van alcohol en drugs	37
<i>Seksueel misbruik door professionals in gezagsrelaties.....</i>	38
<i>Psychisch geweld</i>	41
<i>Verkrachting als oorlogswapen.....</i>	42
<i>Vrouwelijke genitale verminking.....</i>	42
<i>Zogenaamd eerge relateerd geweld.....</i>	43
<i>Meer info.....</i>	45

Geweld is ingebed in stereotiepe beeldvorming over vrouwen en mannen en over zogenaamde vrouwelijkheid en mannelijkheid. Bepaalde stereotiepen produceren ongewilde en schadelijke praktijken en dragen vaak bij tot een beeld van geweld tegen vrouwen dat 'aanvaardbaar' is. Daarom is het noodzakelijk om gewoonten, tradities en praktijken gebaseerd op de idee van de minderwaardigheid van de vrouw uit te bannen. Geweld tegen vrouwen is hoe dan ook een gevolg van ongelijke machtsverhoudingen. Daarom pleit de Vrouwenraad voor de aanpak van ongelijke machtsverhoudingen via regelgeving, maatregelen en programma's om de gelijkheid van de seksen en respect voor genderexpressie en genderidentiteit te promoten.

De verdere ontwikkeling van het wettelijk kader

De toekomstige regelgeving moet gebaseerd zijn op een participatieve en 'evidence based assessment' over hoe alle vormen van geweld tegen vrouwen, mannen en kinderen moeten aangepakt worden en dit met de input van relevante stakeholders, waaronder de vrouwenorganisaties.

Beleidsmaatregelen moeten systematisch gemonitord en geëvalueerd worden om blinde vlekken op te sporen en nieuwe beleidsdoelstellingen te formuleren.

Regelgeving, beleid en definities over vormen van geweld op federaal, gemeenschaps- en lokaal niveau moeten op elkaar afgestemd worden, rekening houdend met internationale standaarden en benchmarks.

Implementatie van instrumenten zoals financiële middelen, actieplannen, institutionele monitoring mechanismen, interdepartementaal overleg moet voorzien worden.

Het mainstreamen van het beleid over geweld binnen alle relevante bevoegdheidsdomeinen is noodzakelijk.

Internationale regelgeving

Belangrijke sleutelteksten op basis waarvan het beleid 'tegen alle vormen van geweld' verder moet ontwikkeld worden zijn voor de Vrouwenraad:

1. Het VN Vrouwenverdrag: o.a. art. 6¹
2. Het Platform for Action/Peking Actieplatform van de Wereldvrouwenconferentie in Beijing van 1995²; strategische doelstelling D Geweld op vrouwen
3. Het hoofdthema van [CSW57](#) in maart 2013 was de eliminatie en preventie van alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes. In een korte nota [Violence against](#)

¹ Bestrijding van vrouwenhandel en exploitatie van prostitutie.

² Op 15 september 1995 werd tijdens de vierde **Wereldvrouwenconferentie in Peking** met algemene consensus een [Verklaring \(PDF, 89.21 Kb\)](#) en een [Actieprogramma \(PDF, 24.74 Kb\)](#) aangenomen.

[women Priorities and recommendations of the National Council of Women of Belgium \(Dutch-speaking\)](#) gaf de Vrouwenraad zijn voornaamste prioriteiten en aanbevelingen mee voor de strijd tegen geweld op vrouwen.

4. [Verdrag ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld](#) (het zogenaamde CAVHIO-verdrag of de Conventie van Istanbul).

De Vrouwenraad vraagt dat België het CAVHIO-verdrag ratificeert.

5. Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van [minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten](#), en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ

De Vrouwenraad vraagt dat de bepalingen in deze richtlijn worden omgezet in Belgische wetgeving, behoudens de bepalingen die al omgezet zijn.

6. De Raad van de Europese Unie heeft op 6 december 2012 conclusies aangenomen over [de bestrijding van geweld tegen vrouwen en hulpverlening aan slachtoffers van huiselijk geweld](#).

Definities

Hiervoor verwijzen we naar recente internationale regelgeving, met name artikel 3³ van het Verdrag ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld van de Raad van Europa van 2012 en (17)⁴ van de richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012.

Dataverzameling en onderzoek

Hiervoor verwijzen we naar artikel 11 van het Verdrag ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld van de Raad van Europa van 2012: over dataverzameling en onderzoek.

De Vrouwenraad vraagt een kwalitatieve evaluatie van het tot nu toe gevoerde preventiebeleid, rekening houdend met de stijging van de cijfers.

³ [Text of the Convention](#)

⁴ (17) Geweld dat zich richt tegen een persoon wegens het geslacht, de genderidentiteit of de genderexpressie van die persoon of waaronder personen van een bepaald geslacht in onevenredige mate te lijden hebben, wordt aangemerkt als gendergerelateerd geweld. Het kan resulteren in lichamelijke, seksuele, emotionele of psychologische schade, dan wel economisch nadeel voor het slachtoffer. Gendergerelateerd geweld wordt aangemerkt als een vorm van discriminatie en als een schending van de fundamentele vrijheden van het slachtoffer, en omvat geweld in hechte relaties, seksueel geweld (onder meer verkrachting, aanranding en seksuele intimidatie), mensenhandel en slavernij, en verschillende vormen van schadelijke praktijken zoals gedwongen huwelijken, genitale verminking bij vrouwen en zogenaamde „eengerelateerde misdrijven”. Vrouwelijke slachtoffers van gendergerelateerd geweld, en hun kinderen, hebben vaak behoefte aan bijzondere ondersteuning en bescherming, in verband met het hoge risico van secundaire en herhaalde victimisatie, van intimidatie en van vergelding in verband met dergelijk geweld.

Administratieve cijfers

De Vrouwenraad stelt het volgende vast:

Cijfers/gegevens over geweld tegen personen worden geregistreerd:

- door de lokale politie via PV's
- door de federale politie in de Nationale Gegevensbank van de federale politie
- door de cel geweld tegen personen van de dienst agressie van de federale gerechtelijke politie in de expertendatabank met betrekking tot zedenmisdrijven
- in politieke criminaliteitsstatistieken

Cijfers m.b.t. koppels zijn opgesplitst naar: fysiek, seksueel, psychisch en economisch.

Het is mogelijk om gegevens over daders en slachtoffers, zoals het geslacht, te registreren via de basisregistratiesystemen ISLP (lokale politie) en Feedis (Federale politie). Maar het is niet verplicht om deze gegevens over geslacht in te vullen. Het geslacht wordt wel automatisch ingevuld wanneer er gegevens van het rijksregister geïmporteerd worden.

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal niveau:

- De variabele geslacht moet zo optimaal mogelijk ingevoerd worden in de basisregistratiesystemen van de politie (ISLP, Feedis) en in de ANG (Algemene nationale gegevensbank);
- Administratieve statistieken moeten opgesplitst worden naar m/v (daders en slachtoffers);
- De omschrijvingen en codes van het PV-register moeten volledig overeenstemmen met de artikels uit Strafwetboek;
- De registratie van de aangegeven feiten bij de politie moet in overeenstemming zijn met de feitcodes uit het PV-register en met geslacht en leeftijd van het slachtoffer en de dader als variabele en deze cijfers/gegevens moeten jaarlijks gepubliceerd worden;
- De aangegeven feiten per niveau in de politieke criminaliteitsstatistieken uitbreiden met de variabele geslacht;
- De administratieve cijfers van het parket over de instroom van zaken per type ten lastenlegging en de uitstroom met vermelding van de beslissingen uitbreiden met de variabele geslacht;
- De cijfers van de Dienst Strafrechtelijk Beleid van de FOD Justitie over de veroordelingen opsplitsen per geslacht;
- De afstemming van registratiesystemen van politie, parket en Dienst voor Strafrechtelijk beleid van de FOD Justitie om de cijfers goed te kunnen vergelijken en een zicht te krijgen op de doorstroom.

Administratieve enquêtes

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal niveau:

Om de *dark number* (aandeel niet aangegeven feiten) te achterhalen: gebruik maken van de niet-gepubliceerde gegevens van *administratieve enquêtes* zoals de Veiligheidsmonitor van de Federale Politie en de Gezondheidsenquête van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV-ISP) en de sensibilisering van slachtoffers om de feiten vooralsnog aan te geven.

Meldpunten

In maart 2012 is in Vlaanderen het **Meldpunt 1712** 'misbruik, geweld en kindermishandeling' opgericht dat de bestaande onthaalpunten en de contactpunten van de vertrouwenscentra Kindermishandeling en de Centra voor Algemeen Welzijnswerk omvat. Dit aanspreekpunt richt zich op alle vormen van geweld en het kadert in de aanpak van geweld en seksueel misbruik die de Vlaamse overheid hanteert.

In 2013 is bijvoorbeeld een Experimenteel project 1712 Aanpak misbruik van volwassenen in gezagsrelaties uitgevoerd met een werkingsverslag en beleidsaanbevelingen.

De Vrouwenraad vraagt:

Op Vlaams niveau:

De geregistreerde meldingen kunnen ook dienen om een beter zicht te krijgen op de dark number. De meldingen moeten jaarlijks geanalyseerd worden en in de toekomst aangepakt en opgevolgd worden.

Indicatoren

Hiervoor verwijzen we naar de UN Statistical Indicators on VAW:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/v-issues-focus.htm>

“Comprehensive indicators and guidelines for data collection have been developed and can be integrated into new or existing surveys. These are important tools that countries can and should use in order to systematically measure and monitor policies to eradicate violence against women.”

Gezondheid

De Wereld Gezondheidsorganisatie geeft een duidelijk signaal dat geweld tegen vrouwen een wereldwijd gezondheidsprobleem vormt en epidemische proporties aanneemt.⁵

Gevolgen van het geweld zijn breuken, kneuzingen, complicaties bij de zwangerschap, depressie en andere mentale problemen. Daarnaast lopen vrouwen die het slachtoffer van geweld zijn, ook meer kans om soa's op te lopen.

⁵ zie:

http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/violence_against_women_20130620/en/index.html

We verwijzen naar het Advies nr. 132 van 9 december 2011 van het Bureau van de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen over de publieke kost van partnergeweld.⁶

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal niveau:

De federale regering moet, rekening houdend met reeds bestaande Europese vergelijkingen, een reële schatting maken van de kost van partnergeweld in België en de resultaten ervan gebruiken als basis voor een preventiebeleid.

Nationaal actieplan Geweld

De Vrouwenraad maakte in 2012 een [Evaluatie van het NAP Partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld 2010-2014](#) (pdf-216kb)

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal niveau:

Een NAP over alle vormen van geweld, bijgevolg ook een focus op seksueel geweld en psychisch geweld en initiatieven voor bijkomende thema's en aandachtsgroepen: zwangere vrouwen, vrouwelijke vluchtelingen en asielbeleid, huishoudpersoneel, ouderenmis(be)handeling, prostitutie en geweld, geweld tegen vrouwen met een handicap, geweld en schadelijke genitale praktijken hier en elders.

Momenteel is het NAP in feite veel meer een opsomming van de bestaande dienstverlening en (geplande) acties en niet echt een plan over hoe geweld gecoördineerd zou moeten aangepakt worden. Voor ons zou het plan dit eigenlijk moeten zijn.

Op Vlaams niveau:

Een hogere zichtbaarheid in het NAP van de acties die Vlaanderen onderneemt.

Nationaal veiligheidsplan van de politie

Dit plan wordt vierjaarlijks door de ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie opgesteld en beoogt een betere samenwerking tussen politie en justitie.

In het vorige Nationaal Veiligheidsplan 2008-2011 Federale politie lag het accent op partnergeweld en intrafamiliaal geweld.

Nationaal Veiligheidsplan 2012-2015 - Federale politie

Een bijzondere aandacht voor de aantastingen van de fysieke integriteit (p. 14):

Feiten die de fysieke integriteit van personen ernstig aantasten⁷, in het bijzonder t.o.v. vrouwen (verkrachtingen, ...), worden altijd prioritair aangepakt. Voor dergelijke misdrijven

⁶ Zie: <http://www.raadvandegelijkekansen.be/nl/publicaties>

zal de federale politie in samenspraak met de magistratuur en de lokale politie draaiboeken opmaken of aanpassen. Na goedkeuring door het openbaar ministerie zullen ze worden verspreid en zullen er minimumstandaarden worden bepaald.

Bijzondere aandacht zal geschonken worden aan:

- de politionele leiding;
- het informatiebeheer van de onderzoeken;
- de afstappingen ter plaatse.

Deze aspecten zullen tijdens de vorming aangescherpt worden en op het terrein van zeer nabij gecontroleerd worden.

Ook de kwalitatieve bejegening van het slachtoffer blijft centraal staan. Specifiek aandachtspunt hierbij is de afhandeling van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen gezagsrelaties. Onder meer in de opleiding zal er bijzondere aandacht aan worden besteed. Zo nodig verwijst de politie het slachtoffer door naar de gespecialiseerde hulpverlening. De overheid engageert zich om verder te investeren in de audiovisuele opname van verhoren van minderjarigen en kwetsbare slachtoffers.

De prioritaire criminaliteitsfenomenen (p. 14-15):

Op basis van voornamelijk de beleidsopties van de voorgedijministers, het NPVB 2011 en de prioriteiten van de Europese beleidscyclus, zullen de volgende criminaliteitsfenomenen met de eraan verbonden kwetsbare entiteiten, bedreigende dadertypes en recente tendensen, in de periode 2012-2015 prioritair worden behandeld, o.a. :

- het intrafamiliale geweld⁸ en geweld tegen vrouwen;
- de mensenhandel (de seksuele uitbuiting en de economische uitbuiting) en de mensensmokkel.

In deel 2 over de Strategie van de Federale politie 'Innovatie en continue verbetering' lezen we op p. 26 : *...De misdrijven tegen de fysieke integriteit worden door alle entiteiten kwaliteitsvol behandeld op basis van goedgekeurde draaiboeken.*

p. 27-28

Doelstelling: (geactualiseerde) draaiboeken verspreiden

Voor de misdrijven die de fysieke integriteit van personen ernstig aantasten zal de federale gerechtelijke politie, in overleg en samenwerking met de lokale politie en het College van Procureurs-generaal, de actuele richtlijnen en draaiboeken evalueren, zo nodig aanpassen en waar ze nog ontbreken, nieuwe opstellen. Deze richtlijnen en draaiboeken zullen binnen de politie worden verspreid en onderwezen. Doelstelling is

⁷ Het betreft moord, doodslag, verdacht overlijden, verkrachting, ernstige aanranding van de eerbaarheid, ontvoering, gijzeling, vrijheidsberoving, ernstige slagen en verwondingen of mishandeling, foltering, vergiftiging en onrustwekkende verdwijningen

⁸ De politiediensten hebben al de nodige initiatieven genomen om hiervoor kwalitatief (reactief) op te treden. De rondzendbrief COL 4/2006 betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld zal verder worden toegepast en zelfs worden versterkt en de (vooral proactieve) inspanningen zullen opgedreven worden. Er weze herhaald dat deze prioriteit zich ook situeert binnen het nationaal actieplan inzake de bestrijding van geweld tussen partners, opengetrokken naar andere vormen van geweld in het genre, waaronder de genitale verminkingen.

om de kwaliteit van de opsporings- en de gerechtelijke onderzoeken te verbeteren, rekening houdend met de aanbevelingen van de controle- en inspectiediensten.

Zie ook Vrouwenraadaanbevelingen bij seksueel geweld (p. 24-39).

Gedwongen huwelijken

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Onderzoek inzake kwantitatieve en kwalitatieve gegevens, fenomeenonderzoek en informatieverstrekking;
- Expertennetwerk van betrokken actoren in alle beleidsniveaus;

Op federaal niveau:

- De Belgische wet van 25 april 2007, die de strafbaarstelling en het uitbreiden van de middelen tot nietigverklaring van het gedwongen huwelijk beoogt, uit te voeren;
- Een stand van zaken over de effectieve toepassing van de bepalingen van de wet van 15 december 1980 over de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering (artikel 48/3) zoals gewijzigd door de wet van 15 september 2006, die onder meer bepaalt dat de vluchtelingenstatus kan worden toegekend aan personen die vervolgd worden of vervolgd kunnen worden om genderspecifieke redenen.

Kwetsbare groepen

Asielzoeksters

In 2012 waren er in België officieel 21.463 vluchtelingen, dit is ongeveer 7% van het totaal aantal asielzoekers in de EU. Ongeveer één derde van hen zijn vrouwen.

Van drie op de vier asielzoekers werd de aanvraag geweigerd. Maar ondertussen hebben ze wel in open of gesloten asielcentra gewacht op de uitkomst van hun asielprocedure - meestal maandenlang. Waar ze niet veel meer kunnen doen dan wachten en de tijd doden.

De meeste vrouwen die in België asiel aanvragen doen dit om dezelfde redenen als mannen. Maar er is ook een steeds groter wordende groep die om specifieke gendergebonden redenen bescherming zoekt. Omdat zij omwille van hun positie in de samenleving vervolgd worden – gewoon omdat ze vrouw zijn - en te maken krijgen met specifieke vormen van geweld (genitale verminking, verkrachting, eerwraak...).

De Vrouwenraad voerde onderzoek naar de leefsituatie van de vrouwen in de Belgische asielcentra en publiceerde zijn bevindingen in een onderzoeksrapport (in 2010). Wij zagen dat vrouwen er vaak in een bijzonder kwetsbare positie zitten, zeker met kinderen. De infrastructuur en de diensten zijn vaak niet geschikt voor hun specifieke noden, ze hebben niet veel privacy, beschikken niet over gescheiden ruimten en voelen zich soms bedreigd door de mannelijke bewoners, of zelfs door hun eigen partner. Zij voelen zich veelal machteloos, ze hebben geen controle of echte inspraak over hun leven en dat van hun kinderen in het centrum, zij staan vaak alleen in voor de zorg van hun kinderen.

Zie: [Rapport en vormingsbrochure 'Vrouwen en collectieve opvang bij asiel en migratie. ... Naar een gendergevoelig opvangbeleid?'](http://www.vrouwenraad.be/media/docs/pdf/publicaties/RAPPORT_ASIEL_fr.pdf);
http://www.vrouwenraad.be/media/docs/pdf/publicaties/RAPPORT_ASIEL_fr.pdf

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

Op basis van de bevindingen zijn '[Aanbevelingen voor het beleid](#)' (pdf - 243kb) geformuleerd. De aanbevelingen hebben betrekking op vorming, infrastructuur, kinderopvangvoorzieningen, opvoedingsondersteuning, participatie – inspraak – overleg, communicatie en informatie, toegang tot (beroeps)opleiding – vorming – arbeidsmarkt, verblijfsduur in open collectieve opvangstructuren, geweldpreventie, mobiliteit, vrouwenwerking en samenwerking met vrouwenorganisaties en derden, activiteiten en empowerment, autonomie en groepsregime, aangepaste infrastructuur voor vrouwen, fysiek - verbaal – seksueel geweld en (on)veiligheid(sgevoel), vrouwen betrekken bij participatie – inspraak – overleg en vorming, gemeenschapsdiensten, specifieke aspecten voor gesloten opvangstructuren, budget.

Huishoudpersoneel

De aard van werk dat zich uitsluitend achter gesloten deuren van een privé-woning afspeelt maakt huishoudpersoneel extra kwetsbaar voor misbruik en geweld. Vooral buitenlands inwonend (diplomatiek) huishoudpersoneel en au-pairs kunnen wel legaal werken in België maar zijn tegelijk erg kwetsbaar voor misbruik. Omdat buitenlandse huishoud-st-ers voor hun legaal verblijf hier vaak afhankelijk zijn van de arbeidsrelatie met hun werkgever, ontstaan er scheve machtsverhoudingen.

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Specifiek onderzoek naar de kwetsbaarheid van inwonende huishoud-st-ers⁹ en pistes om een constructief antwoord te bieden op de verschillende situaties waarin ze kwetsbaar zijn;
- Huishoud-st-ers moeten klacht kunnen indienen tegen geweld en misbruik door hun werkgever/gastgezin. Dit mag geen aanleiding geven om hen uit het land te zetten. Ze moeten erkend worden als slachtoffer van geweld en bijgevolg toegang hebben tot een wettelijke verblijf.

⁹ Deze informatie is van belang omdat we ook de oorzaken van de omvangrijke clandestiene tewerkstelling in de sector willen achterhalen. We willen te weten komen waarom zoveel werkgevers huishoud-st-ers in het zwart aannemen en waarom er zoveel huishoudpersoneel clandestien aan de slag is.

Transgendervrouwen en interseksuelen

Vormen van geweld die transgendervrouwen ondergaan¹⁰:

- Verbaal of psychisch geweld: 82%
- Fysiek geweld: 31,7%
- Seksueel geweld: 37,9%

Transgendervrouwen zijn extra kwetsbaar: 4 op 5 wordt tijdens hun leven met geweld geconfronteerd. Ze ondervinden meer geweld dan transgendermannen.

De verklaring hiervoor is dat transgendervrouwen doorgaans meer 'zichtbaar' zijn en door de samenleving als deviant gepercipieerd worden, ook het feit dat de samenleving neerkijkt op vrouwelijkheid bij wie men voor mannen aanziet.

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Naar kinderen te luisteren wanneer ze vragen om van sekse te veranderen, ook om er zeker van te zijn dat het geen tijdelijke fase is¹¹;
- Beschermende regelgeving en actieprogramma's aan te nemen (non-discriminatie), met aandacht voor geweld tegen transgenderpersonen en interseksuelen;
- Aandacht voor dit item in de opleiding van politie en hulpverleners, in de eindtermen in het onderwijs, op de werkplaats;

Op federaal niveau:

- Gepaste wettelijke maatregelen te nemen die het gebruik van bepaalde hormonen garanderen om de puberteit uit te stellen op vraag van het kind zodat het lichaam niet onomkeerbaar verandert;
- Op een gelijkaardige wijze het recht van interseksuele kinderen te respecteren zodat ze beschermd worden tegen corrigerende operaties tot het moment dat ze zelf een beslissing (kunnen) nemen over hun sekse;
- De erkenning van de vervolging van transgenderpersonen elders als grond om asiel toe te kennen.

Vrouwen met een beperking/handicap

Door gendermechanismen worden vrouwen met een beperking/handicap dikwijls het slachtoffer van een dubbele vorm van discriminatie: als vrouw en als persoon met een handicap. Vrouwen met een beperking hebben nog een groter risico op geweld dan mannen met een beperking. Geweld tegen vrouwen met een beperking zou 50% meer voorkomen

¹⁰ Joz Motmans, Geweld tegen transgenders, University of Antwerp, preliminary research results, 2013

¹¹ "Gender identity arises in all children at a very early age (3-4). Transgender children do not differ in this way. Most transgender children will either spend a lot of energy to ignore or to hide the fact that they do not understand why they are asked to act a 'wrong' gender role, or try to clarify to their surroundings that they do not know if they truly are the boys or girls other people judge them to be. This demand corresponds to the fundamental interests of the child; See articles 2, 3.1, 8.1, 8.2, 12, 24.1 en 24,3 of the Convention of the Rights of Children."

dan in de rest van de samenleving. De combinatie van risicofactoren die dat in de hand werken zijn: beperking als verhoogde kwetsbaarheid, vrouw-zijn, laag opleidingsniveau, laag gezinsinkomen, werkloosheid of deeltijdse tewerkstelling, slechte gezondheidstoestand, alcoholproblemen, negatieve culturele stereotypen, armoede en isolement.

‘Geweld tegen vrouwen met een beperking’ is een thema dat meer aandacht verdient van politici en regeringen in België en de rest van Europa. Vrouwen met een beperking zijn immers extra kwetsbaar voor geweld: fysiek, seksueel en psychisch misbruik of een combinatie hiervan. Alhoewel vrouwen met een handicap dezelfde vormen van geweld ervaren die alle vrouwen meemaken, neemt het geweld voor hen specifieke vormen aan, wanneer er sprake is van intersecties en gender en handicap met andere factoren interfereren. Dit geweld heeft specifieke oorzaken en vraagt om specifieke oplossingen. Er bestaat weinig extra (wettelijke) bescherming voor deze groep.

Uit een masterproef met een explorerend onderzoek blijkt dat in Vlaanderen psychisch geweld het meest voorkomt, gevolgd door negatie en seksueel geweld. De plegers zijn in de meeste gevallen onbekenden, gevolgd door partners en andere personen (vrijwilligers, verplegers, verkopers,...) en daarna vrienden, ouders, broers en zussen en tenslotte het ruimere sociale netwerk (werkgever, collega’s, medebewoners,...). Veel vrouwen dienen geen klacht in. De redenen die ze hiervoor aangeven: onvoldoende bewijs, de gevolgen voor de (familie)relaties, er niet meer aan willen denken, het dreigen van de geweldpleger, angst voor een toename van het geweld, afhankelijkheid van anderen, de machtspositie van de geweldpleger, de feiten zelf minimaliseren, angst en schaamte.¹²

De VN publiceerde in 2012 een rapport over geweld tegen vrouwen met een handicap.¹³

Naar aanleiding van de internationale vrouwendag op 8 maart 2014 lanceerde het ‘European Disability Forum’¹⁴ een oproep aan de Europese Unie om vrouwen met een handicap te beschermen tegen alle vormen van discriminatie en om gendergelijkheid te waarborgen. Hoofdstuk 6 handelt over geweld tegen vrouwen met een handicap.

In lijn met de Convention on Preventing and Combatting Violence against Women and Domestic Violence (CAHVIO); the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities; the UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (CEDAW); het tweede manifest van het European Disability Forum (goedgekeurd door de Europese Vrouwen Lobby) moet het beleid alle mogelijke wetgevende, administratieve, sociale en andere maatregelen nemen om vrouwen en meisjes met een beperking te

¹² Caroline Tack, Masterproof Geweld tegen vrouwen met een beperking, UGent, 2013-2014

¹³ United Nations Special Rapporteur, Report on violence against women with disabilities 2012, 19/10/2012. Het rapport werd voorgesteld door Ms Rashida Manjoo, speciaal rapporteur, op de algemene vergadering van de VN van 18/09-1/10/2012, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/A.67.227.pdf>

¹⁴ EDF’s 2nd Manifesto on the Rights of Women and Girls with Disabilities in the EU here [A toolkit for activists and policymakers](#). Adopted in Budapest on 28-29th May 2011 by the General Assembly of the European Disability Forum following a proposal by the EDF Women’s Committee

beschermen zowel binnen- als buitenshuis en in instellingen en wel voor alle mogelijke vormen van structureel geweld zoals economische uitbuiting, geweld en misbruik.

In overleg met Persephone vraagt de Vrouwenraad:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Meer wetenschappelijk onderzoek rond geweld op vrouwen met een handicap in alle mogelijke vormen, met inspraak van de vrouwen in kwestie;
- Volledige toegankelijkheid van alle communicatiecampagnes over geweld op meisjes en vrouwen voor de kwetsbare groep vrouwen met een handicap;
- Extra-aandacht van het beleid voor het risico op geweld en seksueel misbruik bij vrouwelijke vluchtelingen met een handicap;

Op Vlaams niveau:

- Meer stereotiepdoorbrekende aandacht in de media voor geweld op meisjes en vrouwen met een handicap in samenspraak met hun verenigingen en (focus op het feit dat de groep heterogeen is, aandacht voor lesbische en biseksuele vrouwen en aandacht voor onzichtbare vormen van handicap);
- Volledige toegankelijkheid van alle welzijns-, hulpverlenings-, gezondheids-, en opvangdiensten en meer opvangmogelijkheden/plaatsen voor vrouwen met een beperking die slachtoffer werden van geweld in vluchthuizen, opvanghuizen, kamers met aandacht;
- Aandacht in opleiding en vormingen voor politie en hulpverleners voor meisjes en vrouwen met een beperking;
- Preventieve weerbaarheidstrainingen en in klare-taal verstaanbare informatie over juridische middelen en hulpverlening voor de betrokken meisjes en vrouwen;
- Extra aandacht en registratie in het kader van het meldpunt 1712 en door het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

Zwangere vrouwen

De periode rond zwangerschap en bevalling is een erg kwetsbare periode in het leven van vele koppels. Deze gebeurtenis brengt vaak heel wat geluk met zich mee, maar ook heel wat uitdagingen op het vlak van de partnerrelatie. Mannen en vrouwen kunnen verstrikt raken in een spiraal van geweld.

Dit geweld heeft niet alleen negatieve gevolgen voor beide partners, maar ook voor het (ongeboren) kind en eventuele [andere kinderen die getuige zijn](#) van dit geweld.

Wetenschappelijk onderzoek heeft duidelijk aangetoond dat geweld tijdens de zwangerschap de oorzaak is van heel wat [complicaties en problemen](#) zowel bij de moeder als bij het kind.

Zorg- en hulpverleners zijn vaak onvoldoende of niet opgeleid rond dit thema: zo merkt men niet altijd tijdig de signalen op, wordt er enkel gelet op fysieke verwondingen en weet men, als men het geweld ontdekt, niet naar waar men moet doorverwijzen...

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Aandacht in de opleidingen van alle betrokken actoren (politie, justitie, medische wereld, hulpverlening) voor de specifieke gevolgen van geweld tijdens de zwangerschap, de individuele gevolgen voor de vrouw;
- Het gebruik maken van een signalenlijst als hulpmiddel/richtsnoer voor professionals om geweld tijdens zwangerschap op te sporen.

Partnergeweld en familiaal geweld

Volgens de politieke criminaliteitsstatistieken zijn er in 2012 20.370 gevallen van fysiek geweld tussen partners geregistreerd en 19.616 gevallen van psychisch geweld. Daarbij moet men ook rekening houden met het 'dark number'. Het Fundamental Rights onderzoek van de Europese Unie meldt dat één vrouw op drie al slachtoffer was van geweld en één op vier vrouwen werd door haar partner aangevallen: 24% in België tegenover 22% in de EU. De meeste (buitenlandse) onderzoeken leggen de focus op het geweld tegenover de vrouw. De studie van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen [Ervaringen van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld](#) 2010, stelt dat mannen bijna even vaak als vrouwen slachtoffer zijn van partnergeweld: 1/7 vrouwen en 1/10 mannen. Het genderverschil zit in de ernst van geweld. Vrouwen worden geconfronteerd met zwaarder geweld en langer en frequenter (4 tot 5 maal meer; in 90% meer dan 1 jaar duur van geweld) en dodelijker (dader vaak in familiale kring).

In 2013 zijn 95 vrouwen overleden ten gevolge van partnergeweld. Mannen zijn meer slachtoffer van algemeen geweld en de dader is eerder te zoeken buiten de familiekring en is eerder een onbekende. In het kader van partnergeweld plegen vrouwen veeleer psychisch geweld en in mindere mate fysiek geweld. De oorzaak van het psychisch geweld wordt gezocht bij een combinatie van problemen, zoals persoonlijkheidsstoornissen (borderline), depressie, vroeger slachtofferschap of relatieproblemen al dan niet gecombineerd met alcoholmisbruik. In 2012 werden er per dag gemiddeld 133 aangiftes gedaan van partnergeweld bij de politie:

- Fysiek geweld: 85% vrouwen en 15% mannen
- Psychologisch geweld: 44% vrouwen en 56% mannen
- Economisch geweld: 76% vrouwen en 24% mannen
- Seksueel geweld: 97% vrouwen en 3% mannen

Slechts 3,3% van de slachtoffers doet aangifte. Socioculturele aspecten van mannelijkheid zouden de reden zijn dat mannen onderrapportereren en minder hulp zoeken.¹⁵

¹⁵ Studiedag Partnergeweld met mannen als slachtoffer, georganiseerd door Erasmushogeschool Brussel; bijdrage van Marijke Weewauters (adviseur instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen) 'Onderzoek naar partnergeweld op mannen', 16 mei 2014.

Definities en verschijningsvormen

Inzake (intra)familiaal geweld worden in België door diverse instanties verschillende definities gehanteerd.

Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen licht toe dat de definitie van gendergerelateerd interpersoonlijk geweld de laatste decennia aanzienlijk geëvolueerd is. De definitie is evolutief en geweld wordt steeds meer beschouwd als een veelvormig en complex verschijnsel.

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

Duidelijkheid (eenvormigheid) inzake definities en vormen met het oog op een coherente registratie en coherente maatregelen. Met het accent op het feit dat geweld geen individueel of relatieprobleem alleen is maar vooral een structureel, maatschappelijk probleem, gelinkt aan ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen.

Indicatoren

De Vrouwenraad verwijst naar:

- de conclusies van de Raad van de Europese Unie van 6 december 2012 [de bestrijding van geweld tegen vrouwen en hulpverlening aan slachtoffers van huiselijk geweld](#); waarbij in punt 29 (p. 5) aan de lidstaten gevraagd wordt om de situatie met betrekking tot geweld op vrouwen te monitoren. Hierbij moet gebruik gemaakt worden van de indicatoren die in 2002 zijn opgesteld (zie Annex I), conform de follow-up van het Peking Actieplatform
- en naar het werk van EIGE: [Gender-based Violence](#)

[Gender Equality Index](#)

Gender Equality Index report, p. 150:

Violence Against Women (D)

D1. Domestic violence against women: profile of female victims of violence

D2. Domestic violence against women: profile of male perpetrators

D3. Domestic violence against women: victim support

D4. Domestic violence against women: measures addressing the male perpetrator to end the circle of violence

D5. Domestic violence against women: training of professionals

D6. Domestic violence against women: state measures to eliminate domestic violence against women

D7. Domestic violence against women: evaluation

D8. The number of employees who report incidents of sexual harassment at the workplace, as a percentage of the total workforce

D9. The number of private and public enterprises which have a preventive policy regarding sexual harassment at the workplace, as a percentage of the total number of employers

D10. The number of private and public enterprises which have procedures for sanctions in place for perpetrators of sexual harassment at the workplace, as a percentage of the total number of employers

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Naast naar sekse uitgesplitste statistieken een reeks indicatoren die beantwoorden aan de internationale relevante indicatoren. Het zou nuttig zijn om een lijst van indicatoren op te maken en op basis daarvan de evolutie van partnergeweld te volgen. Er is ook nood aan een geharmoniseerd registratiesysteem in de psycho-medisch-sociale sectoren;
- Evaluatie van het type PV partnergeweld bij de politie;
- Het e-dossier van de Centra voor Algemeen Welzijnswerk moet de komende jaren operationeel worden en er moet onderzocht worden (problematiek beroepsgeheim) in welke mate politie, justitie en andere hulpverleningsinstanties (bijvoorbeeld CCG's) in de toekomst toegang kunnen hebben tot een centraal registratiesysteem zodat deze actoren betere info kunnen uitwisselen en samenwerken;
- Onderzoek naar noden en vragen van mannen die slachtoffer zijn van partnergeweld op het vlak van hulpverlening;
- Meer onderzoek naar de dark number met oog voor aandachtsgroepen, bijvoorbeeld vrouwen van niet EU-origine, vrouwen met een beperking, ouderenmis(be)handeling, mannen met...

Tijdelijk huisverbod

De wet van 24 november 1997 strekkende om het geweld tegen partners tegen te gaan en de wet van 28 januari 2003 tot toewijzing van de gezinswoning aan de echtgenoot of aan de wettelijk samenwonende die het slachtoffer is van fysieke gewelddaden vanwege zijn partner en tot aanvulling van artikel 410 van het Strafwetboek bleken nog niet doeltreffend genoeg in de preventie van en de strijd tegen partnergeweld.

De wet tijdelijk huisverbod en de wet bestraffing tijdelijk huisverbod van 15 mei 2012 gingen op 1 januari 2013 van kracht. Het doel van deze wetten is de invoering van een veiligheidsmaatregel en een afkoelingsperiode in het kader van intrafamiliaal geweld om de mogelijkheid te bieden (dringende en) voorlopige maatregelen en/of begeleiding te organiseren en een bestraffing in geval van overtreding van het tijdelijk huisverbod (artikel 100 Strafwetboek). Concreet gaat het om uithuisplaatsing en/of contactverbod.

De Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van Justitie, van de minister van Binnenlandse zaken en van het College van procureurs-generaal COL 18/2012 van 20 december 2012 betreffende het tijdelijk huisverbod ingeval van huiselijk geweld geeft bijkomende richtlijnen.

Op 1 maart 2013 werd ook het spreekrecht uitgebreid (art. 458bis S.W.). Dit artikel staat artsen, psychologen en maatschappelijk assistenten toe om in bepaalde omstandigheden het beroepsgeheim te doorbreken. Het spreekrecht kan voortaan gebruikt worden wanneer er ernstig en dreigend gevaar bestaat voor bepaalde misdrijven tegen minderjarigen en kwetsbare personen. Je kan kwetsbaar zijn door je leeftijd, zwangerschap, ziekte, een lichamelijk of geestelijk gebrek of onvolwaardigheid of in het kader van partnergeweld.

Tijdens de studiedag 'De wet tijdelijk huisverbod. Van papier naar praktijk' (11 juni 2013, georganiseerd door Politeia) bleek dat de wet een half jaar na de feiten erg weinig werd

toegepast. Tijdens de studiedag kwamen een aantal aandachts/knelpunten en aanbevelingen aan bod:

- De bepaling 'ernstig en onmiddellijk gevaar' voor personen in de verblijfplaats: dit is een brede voorwaarde, die niet noodzakelijk op een misdrijf moet gebaseerd zijn; de moeilijkheid voor de politie om de toestand in te schatten wanneer er geen misdrijf is; het feit dat er geen risicotaxatie instrument is;
- Inzake de beslissing tot huisverbod voorziet de wet geen minimale vorm van tegenspraak (minimale rechten van de verdediging);
- Het contactverbod geldt enkel voor de uithuisgeplaatste, niet voor het slachtoffer;
- Het is niet evident om de personen die bij het slachtoffer wonen snel en gemakkelijk te bereiken; volgens de wet zijn alle middelen goed;
- Maatregelen inzake psychosociale begeleiding staan niet in de wet; de wet is een preventief middel met de eigenschappen van een dwangmiddel;
- De procureur des Konings is de spilfiguur en heeft hier een dubbele hoedanigheid; hij/zij moet een degelijke vorming krijgen;
- Door de omzendbrief wordt de oorspronkelijke bedoeling van de wet verzwakt op volgend vlak: de procureur des Konings kan niet beslissen zolang de dader niet is gehoord;
- De Salduz-wet: de dader heeft recht op een advocaat maar het slachtoffer niet;
- De procedure dringende voorlopige maatregelen is niet mogelijk bij huiselijk geweld tussen andere samenwoners dan gehuwden of wettelijk samenwonenden; dus bijvoorbeeld niet tussen moeder en inwonende zoon;
- De oproeping van de uithuisgeplaatste om te verschijnen voor de vrederechter wanneer hij/zij geen verblijfplaats heeft meegedeeld;
- Het beroepsgeheim van de parketmagistraat;
- Wat gaat er gebeuren als de wet op de familierechtbanken er komt; hoe wordt het huisverbod daarin opgenomen; de vrederechters zijn verantwoordelijk voor alles wat met uithuisplaatsing te maken heeft; wat gebeurt er dan met de feitelijke samenwoners?

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal niveau:

- Een evaluatie van de wet en maatregelen om een betere werking van de wet tijdelijk huisverbod te verzekeren. Hierbij kan rekening gehouden worden met succesfactoren die in het buitenland (Oostenrijk, Nederland, Spanje, Frankrijk) een gunstige rol spelen, zoals:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Een eenvormige coördinatie en coherentie tussen de betrokken actoren (politie, procureur des Konings, vrederechter, hulpverlening) in de verschillende types van procedures;
- Het uniformiseren van beveiligingsmaatregelen;
- Registratiesystemen van gegevens;
- De optimale bescherming van de slachtoffers;
- Opvolging en controle van de maatregel

Op Vlaams niveau:

- Vorming van de betrokken actoren

Geweld op kinderen

Hiervoor verwijzen we naar het rapport en de aanbevelingen Geweld, gemeld en geteld.

Aanbevelingen in de aanpak van geweld tegen kinderen en jongeren.

Kinderrechtencommissariaat dossier: [geweld, gemeld en geteld - Publicaties van de Vlaamse overheid](#)

Family Justice Centers of CO3's

Family Justice Centers (bijvoorbeeld Tilburg) zijn centra waarin alle actoren (politie, justitie, hulpverlening, gemeente) die betrokken zijn bij de aanpak van intrafamiliaal geweld gehuisvest zijn en nauw samenwerken. Professionals werken in een traject om intrafamiliaal geweld aan te pakken, maken snel een integrale analyse van de situatie en bepalen welke hulp nodig is en wie die hulp gaat bieden. Ze gaan daarbij uit van het principe één gezin één plan en zetten hulpverlening op maat in. Slachtoffers kunnen direct aangifte doen en krijgen juridische ondersteuning. Doel van deze integrale aanpak is het vergroten van veiligheid, de verbetering van steun aan slachtoffers en plegers en het verminderen van recidive.

In Antwerpen is de CO3 (Cliënt Centrale Organisatie) project ontstaan. Het gaat om een multidisciplinaire samenwerking in de aanpak van fysiek, seksueel en psychisch geweld zodat op de verschillende situaties van intrafamiliaal geweld een verbeterd antwoord volgt. Om de doelstellingen van CO3 te bereiken, werd gekozen voor een ketenmodel. De volgende opeenvolgende deelprocessen bepalen de aanpak van IFG:

Onthaal & Intake → Dossier-vorming →Weging/ kwalificatie →Evaluatie →Toewijzen casusregie.

We wachten op de resultaten van het Onderzoeksproject [Onderzoek naar de effecten van de ketensamenwerking bij intrafamiliaal geweld \(CO3 project Antwerpen\)](#)

Ook de invoeging van een meldcode voor andere professionelen lijkt ons nuttig.

Risicotaxatie

Op vraag van de federale minister van gelijke kansen is een onderzoek uitgevoerd naar de evaluatie van het risico op recidive, door het onderzoekscentrum van de Thomas More Hogeschool in samenwerking met het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen. Daaruit blijkt dat het niet vroegtijdig opsporen van partnergeweld tot herhaald en tot wederzijds partnergeweld en tot escalaties (psychisch, fysiek, materieel en seksueel geweld) leidt. Het vroegtijdig inschatten van de risico's en het opvolgen, kan ernstig partnergeweld voorkomen. Deze studie moet leiden tot een toolbox waarbij professionals kunnen kiezen uit een snel screeningsinstrument om partnergeweld op te sporen, een korte checklist om het risico op nieuw partnergeweld goed te kunnen inschatten, richtlijnen om slachtoffers en

dadere optimaal te kunnen benaderen en het elektronisch opvolgen van de situatie. Het ganse project zal in augustus 2015 afgerond zijn.¹⁶

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Dat de toolbox risicotaxatie in de gemeenschappen verspreid wordt naar de hulpverleners en dat deze ook daadwerkelijk wordt toegepast. Na verloop van tijd is een evaluatie van de toolbox risicotaxatie aangewezen;
- Het blijven verderzetten van het Belgisch expertennetwerk IFG.

Op Vlaams niveau:

- Het blijven verderzetten van het hulpaanbod aan kinderen als getuige van partner- en familiaal geweld;
- Het blijven verderzetten van Time-outprojecten;
- Het bestendigen van de projecten partnergeweld binnen de CAW's met blijvende aandacht voor psycho-educatie.

Sensibilisatie en vorming

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal niveau:

- De verderzetting van het initiatief 'Identificatie en behandeling van intrafamiliaal geweld in de ziekenhuizen', vooral het aspect vorming van het medisch personeel.¹⁷

Op Vlaams niveau:

- Sensibilisatie blijft noodzakelijk. Genderspecifieke en genderneutrale campagnes op regelmatige basis. Daarbij kan de aandacht gaan naar diverse groepen. Een voorbeeld is sensibilisatie en vorming van/voor jongeren over respectvolle (liefdes)relaties zoals door Sensoa uitgewerkt wordt;
- Het [Handboek intrafamiliaal geweld: screening en aanpak](#) ... zou downloadbaar moeten zijn en regelmatig aangevuld/aangepast moeten worden op basis van nieuwe inzichten.

Onjuiste/onrechtvaardige slachtofferbejegening

De Vrouwenraad ontvangt regelmatig meldingen van vrouwen die als slachtoffer onjuist behandeld worden door instanties waar ze met hun klacht terechtkomen (politie en juridische wereld). Deze vrouwen zijn vaak ooit al geconfronteerd geweest met geestelijke gezondheidsproblemen (bv. depressie). Wanneer ze (opnieuw) slachtoffer worden van geweld of seksueel misbruik worden hun klachten dikwijls niet ernstig genomen. Ofwel

¹⁶ [20140308-PB Risicotaxatie.pdf](#)

¹⁷ Dit is een project van de FOD Volksgezondheid met als doel het intrafamiliaal geweld op te sporen, de behandelende artsen in te lichten en het verzorgend personeel op te leiden.

wordt de zaak geseponeerd ofwel slaagt de dader erin om de zaak zodanig te manipuleren dat hij (zij) slachtoffer wordt en het slachtoffer dader.

Dit heeft volgens ons te maken met ondervragingstechnieken bij de politie die niet op dergelijke problematieken zijn afgestemd en met vooroordelen (en beeldvorming) ten aanzien van deze vrouwen. We verwijzen in dit verband ook naar ons dossier over Seksueel misbruik door professionals in de gezondheidszorg en in de hulpverlening.

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal en Vlaams niveau:

- Een kwalitatief wetenschappelijk onderzoek naar (vrouwelijke en mannelijke) slachtoffers die onjuist bejegend werden om na te gaan in welke mate vooroordelen van ondervragers een rol spelen en in welke mate ondervragingstechnieken kunnen aangepast worden. Hoe gaan professionals om met psychologische bewijslast? Op basis van de resultaten moeten gepaste maatregelen genomen worden;
- Opvang door middel van actief en empathisch luisteren.

Preventie en bestrijding van geweld op de werkplaats

Sinds 2002 voorziet de Belgische wetgeving bijzondere bepalingen omtrent de preventie en bestrijding van geweld en morele of seksuele intimidaties op de werkplaatsen. Sinds 2007 wordt de preventie van deze misbruiken geïntegreerd in de wet op de preventie van de psychosociale belasting veroorzaakt door het werk. In 2010 werden deze maatregelen aan de hand van een universitair onderzoek geëvalueerd door alle personen die professioneel met deze materie bezig zijn. Dit evaluatierapport en de bijlage bevatten de finale resultaten van dit onderzoek, samen met de statistieken en de evaluatie van deze wetgeving door andere instellingen.

Deze publicatie richt zich tot de preventieadviseurs en vertrouwenspersonen, en tot alle personen die betrokken zijn bij de problematiek van preventie van psychosociale belasting veroorzaakt door het werk.

[Evaluatie van de wetgeving inzake de preventie van psychosociale belasting veroorzaakt door het werk - onderzoeksrapport \(PDF, 1,1 MB\)](#)

[Evaluatie van de wetgeving inzake de preventie van psychosociale belasting veroorzaakt door het werk - Statistieken](#)

Info FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg : <http://www.werk.belgie.be/defaultTab.aspx?id=2894>

Knelpunten volgens de Vrouwenraad:

Er ontbreekt een v/m - genderbenadering in het evaluatierapport en in de statistieken.

Een slachtoffer stelt doorgaans niet snel een strafvordering in. Daar zijn verschillende redenen voor: o.a. depressie, schaamte en angst om ruchtbaarheid te geven aan de vernedering, angst om te spreken, angst voor vergelding, angst om de job te verliezen. De verjaringstermijn bedraagt vijf jaar. Dit blijkt in de praktijk niet lang genoeg te zijn.

De drempel om pestgedrag op het werk te melden is hoog omdat de bestaande initiatieven verbonden zijn aan de ondernemingen zelf.

De weg die het slachtoffer van (seksuele) pesterijen op het werk moet volgen - van melding tot resultaat – is complex en biedt tot nog toe onvoldoende garanties.

In de praktijk gebeurt het dat het slachtoffer de feiten meldt aan de bevoegde persoon/dienst binnen het bedrijf maar dat er uiteindelijk niets aan de toestand wordt verholpen.

Volgens de wetgeving moeten dan eerst alle interne procedures uitgeput zijn vooraleer de discriminatiewet kan worden toegepast.

Het slachtoffer kan dan in deze volgorde volgende stappen ondernemen:
zich wenden tot

- de vertrouwenspersoon van het bedrijf die het meldt aan de personeelsdirectie; wanneer dit niets oplevert;
- de interne preventieadviseur van het bedrijf;
- er bestaat ook een 'externe dienst voor preventie en bescherming op het werk' maar die moet door de werkgever gecontacteerd worden en dat gebeurt niet altijd;
- de vakbond;
- contact opnemen met de externe directie voor toezicht op het welzijn op het werk (arbeidsinspectie) bevoegd voor de regio waarin de werknemer tewerkgesteld is, wanneer de 'interne en externe preventie' geen resultaat opleveren;
- een klacht indienen bij het IGVM

Ondertussen is volgende wet goedgekeurd:

[Wet van 28 februari 2014 tot aanvulling van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk wat de preventie van psychosociale risico's op het werk betreft, waaronder inzonderheid geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk](#)

Deze wet verfijnt en verruimt de bestaande maatregelen waardoor ook psychosociale problemen die niet direct voortvloeien uit pestgedrag, maar het gevolg zijn van de arbeidsomstandigheden, -verhoudingen of -voorwaarden, kunnen worden aangepakt.

Er zal voortaan sprake zijn van "psychosociale risico's op het werk", een begrip dat op wetenschappelijk en Europees niveau algemeen aanvaard wordt. De nadruk komt te liggen op het feit dat de psychosociale risico's ruimer zijn dan het risico op geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk dat deel uitmaakt van dit begrip. Tot nu toe bestaat de mogelijkheid om voor grensoverschrijdend gedrag "een met redenen omklede klacht" in te dienen. Voortaan wordt er gesproken van een "verzoek tot formele psychosociale interventie voor feiten van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk". De definitie van het begrip "pesterijen op het werk" wordt verruimd om duidelijk te maken dat verschillende gedragingen die op zich niet onrechtmatig zijn, maar samen genomen wel dit onrechtmatig karakter vertonen ook als pesterijen beschouwd worden. De verzoeken met een collectief karakter worden eerst behandeld door de

werkgever die hiervoor de overlegorganen binnen de onderneming moet raadplegen. In geval van ernstige feiten dient de werkgever bewarende maatregelen te treffen voor hij het definitieve advies van de preventieadviseur heeft ontvangen. In bepaalde gevallen moet de preventieadviseur een beroep doen op de inspectie. Er is uitwisseling van informatie tussen de preventieadviseur psychosociale aspecten, de vertrouwenspersoon en de arbeidsarts. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de informele en de formele psychosociale interventie.

De informele psychosociale interventie:

- De vertrouwenspersoon is voortaan bevoegd om enkel op informele wijze op te treden ten aanzien van het geheel van de psychosociale risico's. De vertrouwenspersoon mag geen werknemers- of werkgeversvertegenwoordiger zijn binnen de overlegorganen, mag zich niet kandidaat stellen voor de verkiezing van de personeelsafgevaardigden, mag geen deel uitmaken van de vakbondsafvaardiging en mag evenmin deel uitmaken van het leidinggevend personeel

De formele psychosociale interventie behelst o.a.:

- Om het aantal onrechtmatige verzoeken te beperken, beschikt de preventieadviseur psychosociale aspecten voortaan over de bevoegdheid om de indiening van een verzoek tot formele psychosociale interventie te weigeren wanneer dit verzoek kennelijk geen betrekking heeft op psychosociale risico's op het werk;
- Wanneer een werknemer meent het slachtoffer te zijn van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk kan hij een "verzoek tot formele psychosociale interventie voor feiten van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk" indienen. De behandeling van dit verzoek gebeurt op dezelfde manier als een verzoek tot formele psychosociale interventie maar omvat een aantal bijzonderheden, o.a.: als de ernst van de feiten het vereist, is de werkgever ertoe gehouden de nodige bewarende maatregelen te treffen; de preventieadviseur psychosociale aspecten is nu ook bevoegd het gepaste karakter van de maatregelen getroffen door de werkgever (of de afwezigheid ervan) na te gaan en beroep te doen op de inspectie van het toezicht op het welzijn op het werk wanneer er een ernstig en onmiddellijk gevaar bestaat voor de werknemer of wanneer de aan geklaagde de werkgever is of deel uitmaakt van het leidinggevend personeel;
- Voortaan voert de preventieadviseur van de interne dienst voor preventie en bescherming op het werk de opdrachten van de vertrouwenspersoon uit. De preventieadviseur psychosociale aspecten mag niet langer deel uitmaken van het leidinggevend personeel van de onderneming;
- Schadevergoeding wegens geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk: er zal een keuzemogelijkheid zijn op het vlak van de schadevergoeding tot herstel van de schade die voortvloeit uit geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk. Het slachtoffer kan er voor kiezen de werkelijk geleden schade te bewijzen of kan een forfaitaire schadevergoeding vorderen. Deze forfaitaire vergoeding stemt overeen met het brutoloon voor drie maanden en wordt in drie gevallen verhoogd tot het brutoloon voor zes maanden. Deze schadevergoeding mag evenwel een bepaald plafond niet overschrijden. Een aantal aspecten van de gerechtelijke procedures kunnen ook worden toegepast in het kader van bescherming tegen geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag. De bevoegdheid van de arbeidsrechtbanken wordt uitgebreid tot de toepassing van de bepalingen betreffende het geheel van de psychosociale risico's op het werk.

- Wanneer een werknemer het slachtoffer is van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag door iemand van de directie of het leidinggevend personeel, kan zij/hij klacht indienen bij de inspectiediensten zonder dat dit expliciet door de wetgeving moet worden voorgeschreven. Om tegemoet te komen aan deze specifieke situatie voorziet de wet daarentegen wel in de verplichting voor de preventieadviseur om een beroep te doen op de inspectie indien er geen geschikte maatregelen worden getroffen wanneer de aangeklaagde de werkgever is of deel uitmaakt van het leidinggevend personeel.
- De rol van het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding en van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen wordt gepreciseerd: ze krijgen toegang tot het advies van de preventieadviseur over een verzoek tot psychosociale interventie dat betrekking heeft op een problematiek van onrechtmatig gedrag met een discriminatoir karakter. Deze toegang heeft een dubbel doel. In eerste instantie wordt het mogelijk dat het Centrum of het Instituut hun bemiddelingsopdracht doeltreffender uitoefenen: dank zij dit advies kunnen zij zich op een meer objectieve manier een mening vormen over de situatie dan wanneer zij zich enkel baseren op wat de werknemer hen vertelt en kunnen zij zo de mogelijkheid om tussen te komen bij de werkgever evalueren. Vervolgens, helpt deze mededeling het Centrum of het Instituut bij het vervullen van hun monitoringopdrachten. Het Centrum en het Instituut zullen deze vraag schriftelijk indienen bij de preventieadviseur en zullen hem/haar tegelijkertijd het akkoord van de werknemer over deze communicatie bezorgen. Dit advies van de preventieadviseur psychosociale aspecten moet exclusief in handen blijven van het Centrum of het Instituut en mag in geen geval aan de werknemer worden bezorgd. De werknemer zal op zijn beurt elementen van het advies van deze preventieadviseur ontvangen hebben.

De Vrouwenraad vraagt:

- Een evaluatie van de wet van 28 februari 2014 na enkele jaren vanuit de positie van het slachtoffer.

Prostitutie en vrouwenhandel

Prostitutie is nauw verbonden met vrouwen- en mensenhandel en met de seksindustrie. Bijna 20 jaar na de Vierde VN-Wereldvrouwenconferentie in Peking in 1995 worden nog meer vrouwen en kinderen verhandeld dan voorheen en bloeit de seksindustrie als nooit tevoren. Het gebruik van internetsites als handelsruimte neemt toe.

Onderzoek in landen waar prostitutie als beroep gelegaliseerd werd, zoals in Nederland, toont uiterst negatieve effecten voor de vrouwen en meisjes in kwestie. Het prostitutiesysteem is een schending van de vrouwenrechten. Daarom onderschrijft de Vrouwenraad het **'Manifest tegen het prostitutiesysteem'** (met uitgebreide lijst van aanbevelingen) van de Conseil des Femmes Francophones de Belgique (18.04.2012)

De Vrouwenraad is van mening dat:

- Prostitutie geen beroep is en ook geen activiteit binnen een bepaalde sector;
- Seksualiteit geen koopwaar is;

- Het prostitutiesysteem een 'handelsvorm' is gebaseerd op seksistische, racistische en klasseparameters.

Daarom verwerpt de Vrouwenraad:

- Alle vormen van 'pooierschap' en georganiseerde netwerken, maar ook personen of instellingen die indirect inkomsten verwerven uit de prostitutie zoals reisagentschappen, hotels, publiciteit, media door prostitutie-annonces te publiceren, en openbare diensten of openbare instellingen via toelatingen voor eros-centra;
- Tolerantie voor pornografie in en door de media;
- Legalisering en depenalisering van het pooierfenomeen, omdat de internationale mensenhandel daardoor zou kunnen toenemen;
- Elk systeem van prostitutie en vraagt de afschaffing ervan.

De Vrouwenraad vraagt:

Op federaal niveau:

- Dat prostitutie opgenomen wordt in de wetgeving over geweld in al zijn vormen;
- Klanten responsabiliseren door het kopen van seksuele diensten te penaliseren;

Op federaal en Vlaams niveau:

- Een uitstapplan voor personen die de prostitutie willen verlaten;
- Dat de strijd tegen de hyperseksualisering in de reclame en/of de verspreiding van stereotiepen aangebonden wordt via de oprichting van een onafhankelijk controleorgaan.

Seksueel geweld – verkrachting

Overzicht knelpunten

- zie [EWL Barometer on rape 2013](#). De Vrouwenraad leverde de input voor deze EWL barometer over verkrachting en seksueel geweld in België; zie p. 16-17;
- [Knelpunten en aanbevelingen inzake de aanpak van seksueel geweld](#), Instituut voor de Gelijkheid van vrouwen en mannen, 13 februari 2014

Zie ook [Vrouwenraadeisen tegen seksueel geweld, 2014](#): o.a.

Definitie seksueel geweld

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

- Een *uitgewerkte definitie van seksueel geweld* op justitieel vlak/strafrecht;
- Aanranding van de eerbaarheid: een door alle relevante actoren *aanvaarde werkdefinitie over aanranding van de eerbaarheid*: bijvoorbeeld “een handeling die een aanslag vormt op de seksuele integriteit van een persoon, gepleegd op of met behulp

van een levende persoon, zonder toestemming en gepleegd met de bedoeling de eerbaarheid aan te randen, met uitzondering van verkrachting.”

- De *notie aanranding van de eerbaarheid zonder geweld of bedreiging op een meerderjarige* in het Strafwetboek opnemen om tegemoet te komen aan slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik door professionals die zich hoe dan ook in een machtspositie bevinden ten opzichte van hun patiënten of cliënten.

Nationaal actieplan geweld

De Vrouwenraad vraagt op federaal en Vlaams niveau:

Het volgend Nationaal actieplan (partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld 2010-2014) moet de klemtoon ook leggen op seksueel geweld en de erkenning van prostitutie als vorm van geweld van mannen tegen vrouwen.

Cijfers

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

- De volledige overeenstemming van de 150-tal omschrijvingen en codes van het *PV-register* met de artikels uit Strafwetboek met betrekking tot verkrachting, aanranding van de eerbaarheid, aanzetting tot en uitbuiting van ontucht (bijvoorbeeld verkrachting binnen het huwelijk/de relatie staat niet in het PV-register en bijgevolg zijn hierover geen cijfers bekend);
- De registratie van de aangegeven feiten bij de politie in overeenstemming met de feitcodes uit het PV-register en met geslacht en leeftijd van het slachtoffer en de dader als variabele en de jaarlijkse publicatie van deze cijfers/gegevens;
- De aangegeven feiten per niveau (met de dood tot gevolg, zonder de dood tot gevolg,..., voltooid, poging, dader onbekend) in de *politiële criminaliteitsstatistieken* uitbreiden met de variabele geslacht;
- De administratieve *cijfers van het parket* over de instroom van zaken per type ten lastenlegging en de uitstroom met vermelding van de beslissingen uitbreiden met de variabele geslacht;
- De *cijfers van de Dienst Strafrechtelijk Beleid* van de FOD Justitie over de veroordelingen opsplitsen per geslacht;
- Om de *dark number* (aandeel niet aangegeven feiten) te achterhalen: gebruik maken van de niet-gepubliceerde gegevens van *administratieve enquêtes* zoals de Veiligheidsmonitor van de Federale Politie en de Gezondheidsenquête van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV-ISP) en de sensibilisering van slachtoffers om de feiten vooralsnog aan te geven.

De Vrouwenraad vraagt op Vlaams niveau:

- De registratie van de hulpvragen met betrekking tot alle vormen van seksueel geweld die beantwoord en/of begeleid en behandeld worden door hulpverleningsorganisaties zoals CAW's en CGG's.

Seksuele meerderjarigheid

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

- De *gelijkschakeling van de seksuele meerderjarigheid ingeval van verkrachting en aanranding van de eerbaarheid* (ofwel op 14 jaar ofwel op 16 jaar) of het behoud van de twee leeftijdsgrenzen? Hierover kan opnieuw een debat gevoerd worden. Er kan ook onderzocht worden of er een bijkomende eis kan opgenomen worden inzake een maximaal leeftijdsverschil tussen slachtoffer en dader, bijvoorbeeld vijf jaar;
- Is de anomalie dat een persoon al op veertien jaar bekwaam wordt geacht om toe te stemmen met seksuele penetratie maar pas op zestien jaar om toe te stemmen met het gekwalificeerd gedrag inzake aanranding van de eerbaarheid, houdbaar? In de praktijk komt het er dus op neer dat seks met penetratie vanaf 14 jaar mag maar kussen en strelen kan pas vanaf 16 jaar (als er toestemming is). Voor de strafwaardigheid speelt dit geen rol omdat de veertien- of vijftienjarige die toestemt met een seksuele penetratie steeds wordt geacht het slachtoffer te zijn van een aanranding van de eerbaarheid bij gelijkstelling. Het heeft wel een invloed op de strafmaat.

Politie

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

- Opleiding: zowel basisvorming seksueel geweld (eenvormig in alle politiescholen) in functie van het eerste onthaal als gespecialiseerde vorming voor het verhoor;
- Eerste onthaal van slachtoffers: gepersonaliseerd onthaal en een *uniforme checklist* met vragen opstellen en door alle politiekantoren te gebruiken;
- Verhoor van meerderjarige slachtoffers: in een aparte ruimte; specifiek opgeleid personeel dat aan bepaalde voorwaarden moet voldoen om een opleiding te mogen volgen; een *uniforme checklist* door alle politiekantoren te gebruiken; audiovisueel verhoor ook voor meerderjarigen indien ze toestemmen (ook belangrijk voor non-verbale communicatie en om meerdere ondervragingen te vermijden); parallel de procedure voor begeleiding slachtoffer (inclusief set seksuele agressie; begeleiding slachtoffer naar ziekenhuis door politie in burger) starten: systematisch slachtofferonthaal inschakelen; medische en juridische begeleiding. Wanneer het slachtoffer zich nog bepaalde zaken achteraf, na het verhoor, herinnert moeten die ook in het dossier opgenomen worden;
- Verhoor van daders: de verdere professionalisering op het vlak van ondervragingstechnieken en daderprofilering. Politiemensen moeten de

ondervragingstechnieken grondig aanleren via trainingsprogramma's. Een aantal hebben dit al gedaan: hoeveel en hoe zijn ze verspreid?

- De ViCLAS expertisedatabank, gebaseerd op gedragsanalyse, staat ter beschikking van politiemensen die rond seksuele en gewelddadige misdrijven werken. Met behulp van een gestandaardiseerde vragenlijst kunnen verbanden worden gelegd tussen verschillende feiten. Om een kwalitatief hoogstaande registratie van de gegevens te verzekeren, willen de specialisten van de Dienst agressie van de federale politie dat de onderzoekers zelf deze vragenlijst invullen. In welke mate wordt dit opgevolgd? Het is nodig om verder te investeren in deze databank;
- Het Nationaal veiligheidsplan 2012-2015 stelt dat de kwalitatieve bejegening van het slachtoffer centraal blijft staan en een specifiek aandachtspunt hierbij is de afhandeling van seksueel misbruik. Er moeten nog specifieke scenario's/draaiboeken ontwikkeld worden door de federale politie, in overleg met de lokale politie en de magistratuur.

Op federaal en Vlaams niveau:

- Oprichting van *overlegplatforms met vertegenwoordigers van politie, justitie en hulpverlening*.

Set seksuele agressie

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

- Afspraken en taakverdeling tussen wetsdokters en gynaecologen, of;
- De *vorming van gynaecologen (bijvoorbeeld bijscholing in forensische geneeskunde en medische criminalistiek)* om de sets seksuele agressie correct en volledig toe te passen op basis van een *uniforme checklist*; een pool van beschikbare gynaecologen betaald door justitie;
- Deze sets moeten *in elk ziekenhuis beschikbaar* zijn en *altijd geanalyseerd* worden en de labo's moeten hierover precieze opdrachten krijgen;
- Slachtoffers moeten ook onderzocht worden op SOA's, besmetting met hepatitis, HIV/aids..., zwangerschap,... die kunnen ontstaan als gevolg van de verkrachting. De noodpil moet indien nodig onmiddellijk gegeven worden. Ziekenhuizen moeten indien nodig een beroep doen op referentiecentra HIV/aids;
- De *kosten* verbonden aan de toepassing van de set seksuele agressie mogen *niet ten laste van het slachtoffer* vallen, noch de kosten van eventuele medicatie (om seksueel overdraagbare aandoeningen te voorkomen en ook hiv-medicijnen);
- Wanneer de (vermoedelijke) dader gevat wordt, zou die verplicht een HIV-test moeten ondergaan;
- Een uniform protocol opstellen in overleg met de FOD Volksgezondheid met betrekking tot de medico-legale en psychologische aspecten betreffende de slachtoffers en te gebruiken in alle medische voorzieningen (ziekenhuizen, artspraktijken,...);

- Het *medisch attest* is een belangrijk instrument in het kader van de bewijsvoering voor het slachtoffer. Er is nood aan een gestandaardiseerd medisch attest.

Verkrachtingskit

De Vrouwenraad vraagt op federaal en Vlaams niveau:

- Bij het eerste onthaal/verhoor bij politie of bij hulpverlening ontvangen de slachtoffers een verkrachtingskit – die nog moet ontwikkeld worden – met info over fysieke, mentale gevolgen van verkrachting, de trajecten die ze normaal zullen doorlopen op politieel, justitieel, medisch, hulpverleningsvlak;
- Vermits het zenuwstelsel van de pelvis van het slachtoffer¹⁸ en in hogere mate bij alcoholverbruik, beschadigd wordt door de verkrachting, is het wellicht aangewezen om onmiddellijk magnesium - B6 toe te dienen vermits dit het fysiek genezingsproces en als gevolg daarvan het psychisch genezingsproces bevordert. Wij vragen extra studie om aan te tonen dat Magnesium-B de genezing van de zenuw schade in de pelvis in de hand werkt en een goede helper is om het verhoor niet te pijnlijk te maken. Niet alleen het zenuwstelsel van de pelvis wordt geraakt maar ook de taligheid kan worden aangetast en het algemeen welzijn;
- Iedere overlever van seksueel geweld moet kunnen beschikken over informatie die haar/zijn welzijn kan verbeteren op een duurzame manier.

Justitie

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

¹⁸ De vagina is een kwetsbaar orgaan met meer dan dubbel zoveel zenuwuiteinden als bij de geslachtsorganen van de man.

Er zijn een aantal studies; o.a.: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19170849>;

-Gola, Hannah, and others. "Victims of Rape Show Increased Cortisol Responses to Trauma Reminders: A Study in Individuals with War- and Torture-Related PTSD." *Psychoneuroendocrinology* 37 (2012):213-20.

-Meston, Cindy M. "Sympathetic Nervous System Activity and Female Sexual Arousal" In "A symposium: Sexual Activity and Cardiac Risk" *American Journal of Cardiology* 86 (July 20, 2000): 30F-34F.

-Meston, Cindy M., and Boris B. Gorzalka. "Differential Effects of Sympathetic Activation on Sexual Arousal in Sexually Dysfunctional and Functional Women".

-Warnock, J.J. "Female Hypoactive Sexual Desire Disorder: Epidemiology, Diagnosis and Treatment." *Journal of Sexual Medicine* 3 (May 3, 2006): 408-18.

-Yoon, H. and others. "Effects of Stress on Female Rat Sexual Function" *International Journal of Impotence Research: Journal of Sexual Medicine* 17 (2005):33-38.

-Zaviacic, Milan. *The Human Female Prostate: From Vestigial Skene's Paraurethral Glands and Ducts to Woman's Functional Prostate*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1999.

- een talk over Titilation Vs Coercie van Carin Bondar

http://www.ted.com/talks/carin_bondar_the_birds_and_the_bees_are_just_the_beginning

-<http://www.faz.net/aktuell/wissen/darm-mit-charme-von-giulia-enders-vom-baeh-zum-wow-12891303.html>:

over hoe het zenuwstelsel van de anus/darm/bekkenbodemp/etc. , sinds de oorspronkelijke groei als embryo, reeds in verbinding staat met de menselijke gezichtsuitdrukkingen (de spontane uitdrukking van gevoelens via het gezicht).

- 2/3de van het materiaal van de sets seksuele agressie wordt niet geanalyseerd. Dit materiaal moet steeds geanalyseerd worden - ook al is de dader onbekend, ook al is de dader de partner of ex-partner - en de resultaten moeten zo snel mogelijk opgenomen worden in de DNA-databanken 'Criminalistiek' en 'Veroordeelden' (de in werking treding van de Wet van 7 november 2011 inzake DNA-onderzoek is hiervoor dringend noodzakelijk);
- Meer sensibilisering, vorming en specialisatie van magistraten;
- De oprichting van een *zedensectie* in elk gerechtelijk arrondissement;
- De oprichting van een *expertisecel Zeden* in elk gerechtelijk arrondissement waarvan vertegenwoordigers van het parket, de federale en lokale politie, de ziekenhuizen en de hulpverlening deel uitmaken;
- Uniforme werkmethodes om dossiers op een coherente wijze te behandelen;
- Het uitwerken van een werkproces/referentiedocument voor de magistraten;
- Een houding van objectiviteit en respect vanwege de magistraten en het zich aan de feiten van het seksueel delict houden;
- Uit de cijfers blijkt dat veel verkrachtingen worden geseponereerd (20% van de daders is onbekend en bij 50% van de feiten zijn er onvoldoende bewijzen). De andere redenen voor seponering zijn problematisch:
 - beperkte maatschappelijke weerslag: in welke mate heeft verkrachting een beperkte maatschappelijke weerslag?
 - misdrijf van relationele aard? verkrachting binnen een relatie is nochtans strafbaar
 - jeugdige leeftijd: in welke mate betreft dit de dader of het slachtoffer?
 - gedrag van het slachtoffer: geldt hier nog de seksistische redenering "ze heeft het zelf gezocht"?
 - te weinig researchcapaciteit: in welke mate wordt in de dossiers om bijkomende onderzoekscapaciteit gevraagd?
 - nadeel gering: wie anders dan het slachtoffer kan daar over oordelen?
- Een *aanpassing van de lijst met redenen van seponering* dringt zich op. Magistraten moeten altijd duidelijk motiveren aan slachtoffers waarom hun zaak geseponereerd wordt;
- Een snelle en efficiënte tussenkomst van de magistraten ten opzichte van de dader(s), ook om recidive te vermijden. Een snelle doorverwijzing van de dader door de onderzoeksrechter;
- Voor het fenomeen van de groepsverkrachting: de oprichting van een expertenwerkgroep;
- De erkenning van incest in het Strafrecht als verkrachting met verzwarende omstandigheden en de afschaffing van de verjaringstermijn;
- De *strafmaat is erg uiteenlopend*. Er bestaan algemene richtlijnen maar geen concrete straftoemingsrichtlijnen:
 - Het opzetten van een databank met een ruime input van gegevens: bewezen feit, strafmaat, motivering strafmaat en vergoeding. Deze databank is een instrument

- voor de dagelijkse rechtspraak en kan bijdragen tot het vermijden van een te grote ongelijkheid in de uitspraken van de rechters;
- Er moet gestreefd worden naar een zekere uniformiteit in de straftoemeting. Te onderzoeken pistes zijn: het oriëntatiepunt inzake verkrachting in Nederland; rechtbanken die straffen uitspreken van meer dan drie jaar zodanig dat een invrijheidstelling van een veroordeelde seksuele delinquent aan de beoordeling van een strafuitvoeringsrechtbank moet voorgelegd worden;
 - Er moet nagedacht worden over een zwaardere straftoemeting aan recidiverende seksuele delinquenten.
- De automatische opstart van een procedure voor de vrijstelling van de gerechtskosten voor het slachtoffer;
 - Een studie/*evaluatie van de vergoedingen uitgekeerd aan slachtoffers* van verkrachting en aanranding van de eerbaarheid - ook de vergelijking met de vergoedingen die worden uitgekeerd door het Fonds voor slachtoffers van opzettelijke geweldsdelicten - en vervolgens op basis van deze evaluatie criteria voor het begroten van deze vergoedingen.

Slachtoffers

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

- Dat de intenties die door de federale ministers van Gelijke kansen, Justitie en Sociale Zaken en Volksgezondheid tijdens de studiedag over verkrachting op 8 maart 2013 worden omgezet in beleidsmaatregelen.¹⁹
- De *verjaringstermijn van de klachten bij meerderjarige slachtoffers* moet net zoals voor minderjarigen *minstens 15 jaar* bedragen of zelfs opgeheven worden;
- Er is alleszins nood aan een ruimer debat over verjaringstermijnen; zie ook het Advies van de Hoge Raad van Justitie (30 maart 2011): een andere aanvangsdatum wordt voorgesteld, namelijk wanneer het slachtoffer de leeftijd van 25 jaar bereikt en omwille van volgende redenen: “voor het slachtoffer is het enorm moeilijk om direct na de feiten klacht in te dienen. Dit komt door het psychisch overwicht van de dader, gevoelens van schuld en schaamte, angst, ... Vaak vormt een concrete, latere gebeurtenis pas een aanleiding tot aangifte doen. Bijvoorbeeld wanneer het slachtoffer ziet dat de dader nog andere slachtoffers maakt. De huidige aanvang van de verjaringstermijn houdt onvoldoende rekening met de moeilijkheden die de slachtoffers ondervinden om te spreken over de feiten waarvan zij het slachtoffer werden en houdt ook onvoldoende rekening met de sociologische realiteit waarin kan worden aangenomen dat mensen vandaag slechts tegen hun dertigste hun gezin en beroep uitbouwen”;
- *Verkrachting in het buitenland*: een infonummer/draaiboek (FOD Buitenlandse zaken – Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen - ambassades) om personen die in

¹⁹ http://www.senate.be/event/20130308-sexual_violence/nl/index.html; Verslag

het buitenland verkracht zijn onmiddellijk (24u/24u) optimaal te kunnen begeleiden in het land waar het delict heeft plaatsgevonden en achteraf in België.

Op federaal en Vlaams niveau:

- Onderzoek naar de mogelijkheid van *uitbouw van acute traumaconsultatie na verkrachting*,²⁰ naar analogie met wat er in het buitenland bestaat: bijvoorbeeld: telefoon en/of chatadressen van traumapsychologen 'seksueel geweld', die snel geconsulteerd kunnen worden en die adviseren over welke hulp nodig en gewenst is, over de to do's and don'ts in de gegeven situatie, over doorverwijzing naar hulpverlening of politie in de buurt van slachtoffer, over de reacties die het slachtoffer zal ondervinden van professionals en de naaste omgeving. Die acute anonieme en snelle deskundige consultatie is belangrijk: slachtoffers die nog niet bij hun huisarts, hulpverlening of politie terecht kunnen of willen, kunnen hier de vragen stellen. De traumapsychologen moeten uiteraard eerst gevonden en opgeleid worden;
- Onderzoek naar de mogelijkheid van oprichting van *multidisciplinaire referentie/traumacentra verkrachting* waar slachtoffers ongeacht sekse, leeftijd, sociale situatie, al dan niet met een beperking,... kosteloos en desnoods anoniem terecht kunnen en er informatie krijgen, begeleiding, therapie, kunnen deelnemen aan praatgroepen, aan artistieke projecten,... voor het individueel herstel.

Op Vlaams niveau:

- *Verkrachting op school*: in 2008 waren er in België 88 verkrachtingen binnen de schoolgebouwen. Er moeten meer gedetailleerde gegevens gepubliceerd worden over de slachtoffers en de daders (geslacht, leeftijd, leerlingen, onderwijzend personeel,...);

²⁰ Waarom acute traumataconsultatie? De eerste automatische reactie van een slachtoffer is vaak "dat mag nooit naar buiten komen". Slachtoffers ervaren intense emotionele en lichamelijke reacties tijdens en vlak na de verkrachting. Ze wensen hun uiterste best te doen om 'normaal' te doen en om te vergeten. Maar door het zwijgen komen slachtoffers in een isolement terecht, door te verzwijgen verergeren de gevolgen van een trauma en remt de verwerking af. Slachtoffers zijn ook bang van herbeleving en sluiten de beelden uit. Het onderdrukken is echter heel contraproductief en veroorzaakt juist meer herbeleving. Slachtoffers gaan ook vermijdingsgedrag vertonen en dat leidt dus tot grote beperkingen in het leven. Herbeleving, vermijding en alertheid zijn symptomen van PTSS (post traumatische stress stoornis). Na verkrachting is de kans op PTSS groter dan na enkele andere vormen van trauma's. Om redenen dat het trauma geheim wordt gehouden - het gaat om interpersoonlijk geweld - is er vaak sprake van doodsbedreiging, niet zelden zijn er fysieke letsels en voelt het slachtoffer zich schuldig. Door te zwijgen wordt de herbeleving extra angstaanjagend. Slachtoffers verliezen vaak de controle en greep op hun dagelijks leven en voelen zich machteloos, hun leven raakt ontwricht, ze raken het vertrouwen in zichzelf en andere mensen kwijt, net als de zekerheid van het bestaan en ze ontwikkelen een idee van eigen kwetsbaarheid. PTSS is vaak chronisch. De normale oplossing is goede opvang en ondersteuning van politie, hulpverlening en een sociaal netwerk kan helpen de ontwikkeling van de langdurige klachten tegen te gaan of te verminderen. Er bestaat in Vlaanderen de lijn 1712 en in het Franstalig landsgedeelte SOS Viol voor het eerste gesprek. In Vlaanderen is er ook eerstelijns hulpverlening bij de CAW's. Maar voor slachtoffers blijkt daar een gesprek aangaan vaak ook al een te grote stap.

- Onthaal en opvang: het opstellen van normen en criteria voor het onthaal en de opvang van slachtoffers van seksueel geweld en evaluatiemomenten. Het slachtoffer moet kunnen rekenen op professionaliteit, objectiviteit en een deontologisch verantwoorde houding in de relatie met de politie, parket/justitie en hulpverlening.

Daders

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

- *Aanranding eerbaarheid van jongeren onder de zestien*: onmiddellijke aanhouding van wie veroordeeld wordt wegens aanranding van de eerbaarheid van minderjarigen onder de zestien, zonder vordering van het openbaar ministerie;
- De *oprichting van een nationaal register van seksuele delinquenten* om daders snel te kunnen opsporen en om recidive te beperken, onder het beheer van het Centraal strafregister en toegankelijk voor magistraten en politiediensten die onder de controle van de procureur des Konings staan;
- Er moet een link zijn met de *DNA-databank* veroordeelden. Wie wordt erin opgenomen? Alle personen die veroordeeld zijn voor seksuele misdrijven, ongeacht de leeftijd van dader en slachtoffer; verdachten, daders die door verjaring van het misdrijf zijn vrijgesproken. De gegevens in het register: o.a. naam, voornamen, geslacht, nationaliteit, woonplaats, type seksueel misdrijven, aard van de rechterlijke beslissing, plaats en omstandigheden gepleegd misdrijf;
- *Vervroegde vrijlating*: een onderzoek naar de motieven van de rechters om te kiezen voor een bepaalde modaliteit van vervroegde vrijlating, rekening houdend met de ernst van het misdrijf (bv. éénmalig feit, serieverkrachter, recidive, groepsverkrachting, leeftijd dader,...). Bij voorwaardelijke invrijheidstelling moeten strafuitvoeringsrechtbanken betrokken worden;
- *Enkelband voor seksueel delinquenten*: enkel voor daders die de gevangenis verlaten na een straf van langer dan drie jaar en die waarvoor het elektronisch toezicht wordt opgelegd door een strafuitvoeringsrechtbank, op grond van een evaluatieonderzoek door het team dat ook de opgelegde behandeling heeft opgevolgd.

Op Vlaams niveau:

- Voor minderjarige daders:
 - Voor minderjarige daders boven zestien jaar de automatische uithandengeving door het jeugdparket en het dossier correctioneel behandelen, ofwel een gelijkschakeling met de seksuele meerderjarigheid;
 - Voor minderjarige daders onder of boven zestien jaar, verzwarende omstandigheden voor specifieke gevallen zoals groepsverkrachtingen en de automatische uithandengeving door het jeugdparket en het dossier correctioneel behandelen, ofwel een gelijkschakeling met de seksuele meerderjarigheid;

- Voor minderjarige daders een opgelegde adequate psychologische begeleiding die onmiddellijk moet opgestart worden;
- Een betere/vlottere samenwerking tussen de parketten en de jeugdrechters.
- *Daderbehandeling/therapie:*
 - Onderzoek naar de mogelijkheid om het Zweeds systeem in België (alle zedendelinquenten in één gevangenis) toe te passen of het oprichten van steunpunten van de gespecialiseerde diensten in begeleiding of behandeling binnen de gevangenissen. Tijdens de periode in de gevangenis kan de behandeling al opgestart worden. Zodra de veroordelingsbeslissing definitief is moet de door de rechter opgelegde behandeling starten. Kortom: een *verplichte behandeling van seksuele delinquenten*: zowel behandeling in de gevangenis als opvolging na de invrijheidstelling;
 - Aangepaste *centra met een multidisciplinaire en geïntegreerde aanpak* voor de behandeling en begeleiding van *minderjarige plegers* van seksuele misdrijven;
 - Chemische castratie: Wat is de stand van zaken in verband met chemische castratie? Zijn er veroordeelden die zelf verzoeken om chemische castratie? Biedt dat voor de veroordeelde de mogelijkheid om strafvermindering aan te vragen?
 - Studie over daderprofielen: een (literatuur)studie over daders van seksueel geweld m/v om meer inzicht te krijgen in hun profielen en handelwijzen; mogelijkheden van risicotaxatie-instrumenten en/of integrale diagnostiek²¹; met beleidsaanbevelingen: bijvoorbeeld individuele behandelplannen,... en dit alles op een gendergevoelige wijze (zie hieronder bij vrouwelijke en mannelijke zedendelinquenten).

Vrouwelijke en mannelijke zedendelinquenten

Klachten over seksueel misbruik in België hebben voor 5% betrekking op vrouwelijke daders. 1,2% van de gedetineerden die in België opgesloten zitten wegens seksuele misdrijven zijn vrouwen.

Uit onderzoek van prof. Franca Cortoni van de universiteit van Montreal over de criminele psychologie met de focus op seksueel geweld door vrouwen, blijkt dat het seksueel misbruik door vrouwen volgens een andere logica loopt dan bij mannelijke daders.²²

Bij de slachtoffers van vrouwelijke zedendelinquenten onderscheidt Cortoni verschillende subgroepen:

²¹ Zelfrapportage, gedragsobservatie, collaterale informatie, Psychofysiologische en Neuropsychologische instrumenten (zie: [Verslag seminar Zedendelinquenten: een klasse apart?](#))

²² Julie Long, Vrouwelijke zedendelinquentie het laatste taboe, in *Artsenkrant*, vrijdag 11 april 2014, nr. 2358, p. 12; http://www.cicc.umontreal.ca/fr/personnes/chercheurs_reguliers/franca_cortoni/publications/: Female Sexual Offenders. Theory, Assessment and Treatment.

- Andere vrouwen als slachtoffer in de context van criminele milieus waarbij financiële motieven ook meespelen, of gewoon om een andere vrouw 'een lesje te leren'; hier primeert vooral het criminele aspect dat niet noodzakelijk verband houdt met de seksuele misdrijven;
- Koppels die zich samen aan vrouwen vergrijpen (eerder uitzonderlijk);
- Jongeren, zowel meisjes als jongens, als slachtoffer; bijvoorbeeld door de vrouwelijke leerkracht of vrouwen die een 'liefdesrelatie' beginnen met een vriend van hun zoon,...;
- De grote meerderheid van de slachtoffers zijn kinderen; hun eigen kinderen of kinderen die hen worden toevertrouwd. Het misdrijf wordt door de vrouw alleen of met een mededader gepleegd, vaak de partner.

Vrouwelijke daders zijn meestal zelf het slachtoffer geweest van geweld en seksueel misbruik.

Er zijn verschillen v/m in het proces dat hen tot seksueel misbruik drijft. Vrouwen die samen met een man het misdrijf plegen, voelen zich vaak daartoe gedwongen uit angst, door familiaal geweld, door hun affectieve en psychologische afhankelijkheid. Ze menen dat het de eenvoudigste oplossing is of omdat ze bang zijn om hun partner te verliezen en ze denken soms als ze het maar één keer doen, ze dan niet langer onder druk gezet worden. Vaak is de volgende stap seksueel misbruik van kinderen. Soms gaan vrouwen tot seksueel misbruik over om hun relationele en emotionele behoeften te bevredigen. Het verlangen om bij iemand te zijn die ze niet als seksuele wezens zien primeert, niet zozeer de seksuele interesse in kinderen. Deze vrouwen voelen zich niet superieur maar ze vinden wel dat mannen dat zijn en ook geslachtsgebonden rechten hebben. Ze zien mannen eerder als gevaarlijk en vinden dat ze zich niet tegen hen kunnen beschermen. Mannelijke zedendelinquenten beschouwen de samenleving vaak als gevaarlijk. Ze menen dat ze zich vooral over zichzelf moeten ontfermen en daarvoor doen wat nodig is.

De recidive bij vrouwelijke delinquenten is zeer laag in tegenstelling tot bij mannelijke delinquenten. Eén van de voornaamste problemen bij mannelijke zedendelinquenten is dat ze zich niet emotioneel kunnen binden met een ander. Vrouwelijke zedendelinquenten daarentegen gaan steeds allerlei relaties aan, maar ze werken niet.

Psychotraumatische gevolgen

Dissociatie²³

Verkrachting heeft een impact op de psychische, neurologische en seksuele integriteit en op het circuit van het geheugen van het slachtoffer. Het slachtoffer lijdt niet enkel op het moment van de verkrachting, ook lang daarna en dat lijden wordt ervaren als/gelijkgesteld met het ondergaan van folteringen. 100% van de kinderen die slachtoffer zijn, krijgt te maken met psychotraumatische stoornissen en 84% van de volwassenen.

Op het moment van de verkrachting ziet de dader het slachtoffer als een object dat moet vernietigd worden. De dader brengt die boodschap ook over in die zin dat het slachtoffer

²³ Muriel Salmona (psychiater-psychotherapeut, Française), *Les conséquences psychotraumatiques des violences sexuelles*, presentatie Colloquium sur le viol et les violences sexuelles, CFFB-FLCFP-UF, 24 april 2014.

niets waard is, de schuldige is van alles,... Het slachtoffer ondergaat een traumatische schok. De hersenen blokkeren, dit is de zogenaamde *corticale blokkering*. De cortex²⁴ moduleert normaal gezien, reageert op situaties (produceert stoffen zoals bv. suiker en zuurstof) opdat het slachtoffer zichzelf zou kunnen redden. Door het feit dat het slachtoffer doodsangst ervaart (psychische dood), kan dit mechanisme niet in werking treden. Het slachtoffer heeft zodanig veel stress (stress-tsunami) dat zij (hij) het gevoel heeft dat ze gaat sterven van angst. Doordat de cortex haar werk niet doet is er een onderbreking van 'de stroom', een disjunctie (scheiding), een dissociatie. Het slachtoffer voelt haar lichaam niet meer, ze treedt eruit. Ze heeft een gevoel van irrealiteit. Ze roept niet, ze kan zich niet redden. Vermits ze 'niets meer voelt' en ofwel geen aangifte doet ofwel er bij de aangifte niet kan over praten, komt het als 'niet zo erg' over in de ogen van de hulpverleners (politie, justitie, artsen, psychologen,...). Omdat het slachtoffer zich niet kan uiten, kan de hulpverlener ook niet de nodige empathie opbrengen. Dissociatie gebeurt herhaaldelijk bij incest en wordt voor het slachtoffer ook een manier om te overleven. Dit noemt men chronische dissociatie.

Er is ook sprake van een disjunctie van het geheugencircuit. Sommige slachtoffers herinneren zich zelfs niet dat ze ooit zijn verkracht. De herinnering kan pas decennia later opduiken.

Het emotionele geheugen blijft in de amygdala²⁵ geblokkeerd. Dit veroorzaakt hartkloppingen, bewustzijnsverlies, gevoelens van niets waard te zijn, schuldig te zijn. Dit gevoel blijft in de amygdala opgeslagen. Het slachtoffer krijgt flashbacks (door heel wat triggers) en nachtmerries. Het slachtoffer heeft vaak een gevoel van extreem verdriet, een gevoel dat ze gaat sterven, een gevoel van destructie. De woorden van de agressor zitten in haar amygdala en die 'nemen alles over', het traumatisch geheugen denkt voor haar, wat de agressor gezegd heeft koloniseert haar. Het is ook wetenschappelijk aangetoond dat de amygdala (die op zich al heel gevoelig zijn) van slachtoffers van verkrachting veel meer volume innemen. Het gedrag van het slachtoffer verandert. Er zijn er die heel wat situaties/triggers proberen te ontwijken of ze drogeren zich, ze worden alcoholverslaafd, ze kerven zich, krijgen eetstoornissen, ze doen veel geld op, ze rijden te snel (roekeloos gedrag), vertonen stemmingswisselingen, vermoeidheid, amnesie,... Daardoor roepen ze zelf de dissociatie op om van hun angst af te geraken. Er is dus sprake van reproductie van geweldsituaties/risicovol gedrag om te kunnen dissociëren. Het is bovendien erg moeilijk om een relatie te hebben of op te bouwen met iemand die niet dissocieert want aanrakingen kunnen telkens een explosie van stress veroorzaken...

Slachtoffers keren zich tegen zichzelf maar bepaalde slachtoffers keren zich tegen anderen, worden dader.²⁶

²⁴ De cortex is het gebied in de hersenen, waar informatie uit de rest van het lichaam ontvangen, geanalyseerd en geïnterpreteerd wordt. Vervolgens wordt deze geïnterpreteerde informatie in de hersenschors weer omgezet in gedachten (innerlijke spraak en mentale beelden) en concrete aansturingen van het lichaam (spreken en handelen).

²⁵ De amygdala legt verbanden tussen informatie die van verschillende zintuigen afkomstig is en koppelt deze aan emoties.

²⁶ Dit laatste gebeurt bijvoorbeeld vaak bij incestslachtoffers, die als het ware gekoloniseerd worden door de leeftijd waarop men als kind slachtoffer werd; hun beeld van/over het lichaam wordt gekoloniseerd door geweld.

Er zijn behandelingsmogelijkheden om het traumatisch geheugen van het slachtoffer te herstellen, om wat gebeurd is psychologisch te integreren, om de dissociatie ongedaan te maken, om de scheiding tussen de hippocampus²⁷ en de amygdala te herstellen.

Van belang voor het herstel van het slachtoffer is de erkenning van wat er gebeurd is, van hoe erg het is, waardoor men waarde geeft aan het slachtoffer.

Decorporalisatie²⁸

Dissociatie en decorporalisatie²⁹, met vooral de fysieke gevolgen voor het lichaam en het beeld over het lichaam, gaan hand in hand.

De Vrouwenraad vraagt op federaal en Vlaams niveau:

- De integratie van een module psychotraumatische gevolgen voor het slachtoffer van een verkrachting, met name over de fenomenen van dissociatie en decorporalisatie, in de opleidingen van politie, advocaten, magistraten, artsen, psychiaters, verpleegkundigen, psychologen, psychotherapeuten, hulpverleners in de eerste en tweedelijnszorg,...;
- Een steunpunt voor professionals die met allerlei vragen over dissociatie en decorporalisatie terecht kunnen en kunnen overleggen met elkaar;
- Slachtoffers van verkrachting moeten vanaf het moment dat ze dit melden, bij welke instantie dan ook, ingelicht worden over de psychotraumatische gevolgen;
- Verspreiding van info over psychotraumatische gevolgen van verkrachting bij het grote publiek.

²⁷ De hippocampus speelt een rol bij het stresssysteem van het lichaam, namelijk bij het verlagen van de cortisolspiegel na stressvolle ervaringen. Bij iemand die geregeld gestresst is, duurt het dus langer voor de cortisolspiegel weer op normaal niveau is. Cortisol kan schade toebrengen aan de hippocampus.

²⁸ Judith Trinquart (médecin generaliste, Française), *La décorporalisation*, presentatie Colloquium sur le viol et les violences sexuelles, CFFB-FLCFP-UF, 24 april 2014. Meer info: <http://memoiretraumatique.org/>

²⁹ Definitie van Judith Trinquart: "La décorporalisation: processus de modification physique et psychique correspondant au développement de troubles sensitifs affectant le schéma corporel et engendrant simultanément un clivage de l'image corporelle, dont le résultat final est la perte de l'investissement plein et entier de son propre corps par une personne, avec pour conséquences la perte du soin de son corps et de sa santé. Ce processus est provoqué par la nécessité de s'adapter à un contexte d'effractions corporelles répétées et régulières, ou imposant un vécu d'instrumentalisation extrême du corps de l'individu ." Judith Trinquart onderzoekt het fenomeen van decorporalisatie bij prostituees. Zie ook powerpoint: http://www.womenlobby.org/spip.php?action=accéder_document&arg=1230&cle=9807df26cfa8b20bbffbc9dda4c98ae2bcb9fa6&file=pdf%2Fppt_judith_trinquart_1_dec_2011.pdf.

Seksuele geweldpleging onder invloed van alcohol en drugs³⁰

Het misbruiken van een slachtoffer dat niet meer in staat is om toestemming te geven tot seksuele betrekkingen omdat zij/hij vrijwillig of gedwongen of zonder het te weten alcohol en/of drugs heeft ingenomen of toegediend gekregen is hoe dan ook een vorm van verkrachting. Men noemt dit ook de problematiek rond DFSA (drug-facilitated-sexual-assault). De dader kan al dan niet onder invloed zijn.

Er zijn vier vormen van DFSA:

- Proactief: het slachtoffer wordt gedwongen om drugs te nemen en de dader heeft als doel om seksueel geweld te plegen; hieronder valt ook de variant waarbij het slachtoffer op een heimelijke manier onder invloed wordt gebracht;
- Opportunistisch: het slachtoffer neemt vrijwillig drugs en de dader maakt misbruik van de situatie;
- Een combinatie van beide: het slachtoffer neemt zelf drugs en de dader dient dan ook nog eens drugs toe op een heimelijke of gedwongen manier;
- De dader die onder invloed is en dit als excuus gebruikt om zijn (haar) gedrag te verdedigen.

DFSA kan op volgende locaties gebeuren:

- Een sociale setting, bijvoorbeeld restaurant, dancings, woning dader/slachtoffer;
- Een medische setting: bijvoorbeeld door een arts
- Een professionele setting: op de werkvloer

Over seksuele geweldpleging onder invloed van alcohol en drugs/psychofarmacologische delicten in België is weinig informatie voorhanden. Er zijn geen cijfers over slachtoffers en daders, er is geen fenomeenonderzoek naar gevoerd en in het Strafrecht komt het niet aan bod³¹. In bepaalde landen (bijvoorbeeld UK, Duitsland en Italië) wordt deze seksuele geweldpleging als een verzwarende omstandigheid beschouwd met als gevolg dat de dader zwaarder wordt bestraft. In andere landen wordt het als een afzonderlijk misdrijf beschouwd (bijvoorbeeld Australië, Zweden).

Zowel het Europees Parlement als de Raad van Europa pleiten voor een “consent-based standard” in de wettelijke definitie van verkrachting en seksueel misbruik. Binnen deze visie zou de wetgever moeten rekening houden met de gevolgen van “date-rape drugs” en de vrijheid en het in staat zijn om toestemming te geven, die zal worden beoordeeld in functie van de omstandigheden. Het probleem van de toestemming kan nog heel wat vragen oproepen omdat er een gebrek is aan empirisch materiaal over de communicatie inzake de vrije wil en de toestemming.

³⁰ Meer info: Lynn Verhofstadt, *Strafbaarstelling van psychofarmacologische delicten in België: seksuele geweldpleging onder invloed van drugs*. Masterproef van de opleiding ‘Master in de rechten’, Universiteit Gent, Academiejaar 2013-2014.

³¹ Tenzij op een impliciete manier via het plegen van seksueel geweld ‘via een list’.

In Het Belgisch Strafwetboek staan een aantal verzwarende omstandigheden in artikel 376 voor aanranding van de eerbaarheid en verkrachting. De verzwarende omstandigheden in de context van DSFA kunnen hierbij aansluiten. Maar de vier vormen van DFSA zouden ook als afzonderlijke misdrijven kunnen beschouwd worden.

De Vrouwenraad vraagt op federaal en Vlaams niveau:

- Een fenomeenonderzoek naar seksuele geweldpleging/verkrachting onder invloed van alcohol en/of drugs (de zogenaamde DFSA) waarbij zowel de situatie van het slachtoffer als van de dader (ook in het kader van groepsverkrachting) wordt onderzocht;
- Dat er bij de afname van de set seksuele agressie steeds gezocht wordt naar sporen van alcohol en/of drugs en dat de resultaten geregistreerd worden en dat indien de resultaten positief zijn, er effectief iets met dit bewijsmateriaal gedaan wordt;
- Dat er ook rekening gehouden wordt met niet-biologisch bewijsmateriaal, zoals getuigenissen van derden, eventueel beeldmateriaal van openbare camera's,...;
- Dat er bij het verhoor door de politie gevraagd wordt naar (on)vrijwillige inname/toediening van alcohol of andere drugs en dat dit genoteerd wordt in het PV; in de opleiding en bijscholing moet ook het fenomeen DFSA vervat zitten (eerste zorgen, sporen, vooroordelen vermijden,...);
- Dat er op basis van de strafrechtelijke bepalingen in buitenlandse wetgevingen over DFSA de mogelijkheden onderzocht worden om DFSA als een verzwarende omstandigheid of als afzonderlijke misdrijven (vier vormen) in het Strafwetboek op te nemen;
- Dat slachtoffers gesensibiliseerd worden om hun eventuele schuldgevoelens opzij te zetten en deze vorm van seksueel geweld niet te minimaliseren en zo snel mogelijk aangifte zouden doen, zodat er via de set seksuele agressie nog naar sporen van alcohol en/of drugs kan gezocht worden;
- Preventie via het onderwijs en de JAC's met uitleg over de vier vormen van DSFA, de mogelijkheden om dit te melden of om aangifte te doen.

Seksueel misbruik door professionals in gezagsrelaties

Dit thema sluit aan bij verkrachting en aanranding van de eerbaarheid maar de feiten gebeuren in een specifieke context.

Duiding zie: [Vrouwenraadaanbevelingen inzake seksueel misbruik van professionals in de gezondheidszorg en in de hulpverlening](#), 14 mei 2009

Omzetting van onze aanbeveling inzake de reglementering van alle gezondheidszorgberoepen: erkenning van klinisch psychologen, orthopedagogen en psychotherapeuten: zie: [Wet van 10 april 2014 tot wijziging van het koninklijk besluit nr. 78 van 10 november 1967 betreffende de uitoefening van de gezondheidszorgberoepen](#)

Er wordt voorgesteld om in de koninklijke besluiten nr. 78, voor alle gezondheidszorgbeoefenaars een dringende schorsingsprocedure in te voeren, die aan de

geneeskundige commissies zal worden toevertrouwd bij een ernstig risico voor de volksgezondheid of voor de fysieke integriteit van de patiënten. Die maatregel zou geen straf zijn en zou zich op een ernstig vermoeden moeten steunen van een gevaar voor de fysieke integriteit van de patiënten. De besliste maatregel blijft geldig zolang de redenen die hem hebben verantwoord voortduren. Er wordt tevens voorgesteld om een uiterst dringende schorsingsprocedure in te voeren, die aan de geneeskundige commissies zou worden toevertrouwd bij een imminent ernstig risico voor de volksgezondheid of voor de fysieke integriteit van de patiënten.

Een knelpunt is dat het concept van grenzen ingewikkeld en onduidelijk is. Er zijn verschillende definities die variëren.

De Vlaamse Regering keurde op 21 maart 2014 principieel een besluit goed over het beleid rond preventie van en omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag in gezondheids- en woonzorgvoorzieningen. Het gaat om ouderenvoorzieningen, thuiszorgvoorzieningen, (psychiatrische) ziekenhuizen, initiatieven voor beschut wonen en centra voor geestelijke gezondheidszorg, waar men soms geconfronteerd wordt met vormen van agressie, onbehoorlijke bejegeningen of ongewenste seksuele gedragingen tegenover de gebruikers van deze voorzieningen. Het beleid omvat drie aspecten hierover: klachtenbehandeling, ontwikkeling van een intern beleid binnen elke voorziening en de verplichte melding bij het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Het Vlaams parlement gaf op 22 april 2014 publieke erkenning voor het leed van slachtoffers van historisch geweld en misbruik en sprak ook zijn verontschuldigingen uit.

Welzijn Vlaanderen nam het initiatief voor volgende onderzoeken³²:

- Eindrapport van het expertenpanel 'Ondubbelzinnig kiezen voor erkenning – Historisch geweld en misbruik in jeugd- en onderwijsinstellingen in Vlaanderen – Analyse, duiding en beleidsaanbevelingen, 9 december 2013;
- Rapport over het 'Experimenteel project 1712. Aanpak misbruik van volwassenen in gezagsrelaties – 1 januari 2013 tot 31 oktober 2013 – Werkingsverslag en beleidsaanbevelingen.

De Vrouwenraad vraagt op federaal niveau:

- Het invoeren van een verbod op seksuele handelingen tussen professional en patiënt/cliënt in de Strafwet: zo kan de *notie aanranding van de eerbaarheid zonder geweld of bedreiging op een meerderjarige* in het Strafwetboek opnemen worden om tegemoet te komen aan slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik door professionals die zich hoe dan ook in een machtspositie bevinden ten opzichte van hun patiënten of cliënten;
- Maatregelen in het kader van de patiëntenrechtenwet;

³² [Het rapport over historisch misbruik van experts, onder leiding van kinder- en jeugdpsychiater Peter Adriaenssens dat midden december 2013 werd voorgesteld.](#) [Het Rapport over een kindvriendelijker 1712](#)

Op federaal en Vlaams niveau:

- Een reglementering van alle gezondheidszorgberoepen;
- Een aftoetsing van welke andere beroepen met gezagsrelaties hierbij kunnen meegenomen worden, zoals bijvoorbeeld advocaten, sporttrainers,...
- De aanpassing van de procedures/wetgeving van de Orde van Geneesheren zodanig dat het slachtoffer kan gehoord worden in het bijzijn van een advocaat/vertrouwenspersoon en geïnformeerd wordt over het resultaat van de tuchtprocedure (aanpassing beroepsgeheim);
- De oprichting van een Hoge Raad voor deontologie;
- Het creëren van een draagvlak voor overkoepelende deontologische/beroepsethische code/s met bepalingen inzake seksueel misbruik en tuchtmaatregelen;
- De oprichting van een overkoepelende commissie die toeziet op de naleving van de beroepsethische code/s; eventueel met verschillende 'kamers' in functie van de beroepsgroepen;
- Een meldpunt bij de federale ombudsdienst patiëntenrechten;
- De regeling van de arbeidsrechtelijke situatie in geval van vermoeden; wanneer moet de persoon geschorst worden?

Op Vlaams niveau:

- De verdere uitbouw van het 1712 nummer als brug naar de tweedelijns/het creëren van een vrijwillig maar niet vrijblijvend aanbod waar meldingen kunnen naar doorverwezen worden voor verdere onafhankelijke gevolggeving (traject slachtoffer – dader) dit met betrekking tot grensoverschrijdend gedrag dat niet in strijd is met het strafrecht. Voor elke melding wordt nagegaan welke opvolging/aanpak er doelmatig is. Hiervoor is een multidisciplinaire benadering/beoordeling nodig;
- Onderzoek naar de mogelijkheid om een vertrouwenscentrum voor volwassenen op te richten;
- Sensibilisering voor een grotere bewustwording over grensoverschrijdend seksueel gedrag bij het grote publiek, bij (potentiële) cliënten en bij hulpverleners; website met checklist (hoe stel je grensoverschrijdend gedrag vast?), zie bijvoorbeeld het Vlaggensysteem van Sensoa voor minderjarigen, en organisaties/adressen voor doorverwijzing;
- Het ontwikkelen van een integriteitsbeleid voor slachtoffers die niet gehoord/niet geloofd worden/zich niet gerespecteerd voelen;
- Het ontwikkelen en daarna toekennen van een kwaliteitslabel omtrent de betrouwbaarheid van het beroep van hulpverlener; registratie van psychologen en psychotherapeuten;
Bron: [experimenteel project 1712 - Steunpunt Algemeen Welzijnswerk](#), p.40-5;
- Intervisie voor alleenwerkende hulpverleners (o.a. privé-therapeuten)/professionals;
- Opvolging Engagementsverklaring ter bescherming van de seksuele integriteit van de minderjarige in de sportsector van 29 februari 2012;

- Opvolging Engagementsverklaring ter bescherming van de seksuele integriteit van de minderjarige in het onderwijs van 29 februari 2012;
- Opvolging Engagementsverklaring ter bescherming van de seksuele integriteit van de minderjarige in de jeugdsector van 29 februari 2012;
- Opvolging Engagementsverklaring ter bescherming van de seksuele integriteit van de minderjarige in de hulpverlening en de kinderopvang van 1 maart 2012;
- Een aanspreekpunt voor professionals waar ze terecht kunnen als ze zelf voelen dat ze in de problemen terecht komen;
- Het erkennen en ondersteunen van zelfhulpgroepen; o.a. het voorzien van opleidingen voor de begeleiders van zelfhulpgroepen.

Psychisch geweld

Hiervoor verwijzen we naar artikel 33 van het Verdrag ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld van de Raad van Europa van 2012.

10 procent van de doorsnee Vlamingen, 14 procent van de Belgische Turken van de tweede generatie en 14,5 procent van de holebi's heeft in zijn huidige of laatste relatie ooit fysiek geweld ervaren: hun partner sloeg of schopte hen of deed hen op een andere manier pijn. Veel meer wijdverbreid is psychisch geweld. Binnen deze drie groepen scoort het ruim boven de 50%, zowel bij mannen als bij vrouwen. Het gaat om de lichte vormen van alledaags geweld, zoals de laatste of huidige partner die contacten met familie of vrienden tracht te beperken, die de andere partner op elk moment van de dag wil controleren, negeren, bekritisieren of kleineren in het bijzijn van anderen, opzettelijk angst aanjagen of dreigen haar/hem of iemand anders pijn te doen. Lesbische slachtoffers melden frequentere en intensere vormen van psychisch geweld dan homo-slachtoffers. Dit heeft ook gevolgen op het welbevinden van slachtoffers: een minder goed mentaal welzijn, minder relatietevredenheid en minder seksuele tevredenheid. Dit heeft niet enkel gevolgen voor de individuen maar ook voor de partnerrelatie, mogelijk ook voor volgende relaties.³³ (DS 11 maart 2014).

Psychisch geweld binnen de context van familiaal geweld blijft voor de Vrouwenraad een belangrijk aandachtspunt. Er is vaak sprake van manipulatief/dominant gedrag tussen de partners, doorgaans in een onevenwichtige machtsverhouding waarbij zelfs kinderen ingezet worden tegen één van de partners. Deze partners worden bovendien vaak onrechtvaardig bejegend, niet ernstig genomen worden, door politie, justitie en hulpverlening. Zie hoger: onjuiste slachtofferbejegening

De Vrouwenraad vraagt op federaal en Vlaams niveau:

³³ Veerle Beel, Partnergeweld komt evenveel voor in alle bevolkingsgroepen. Psychisch partnergeweld in de helft van alle relaties, in De Standaard, 11 maart 2014, n.a.v. doctoraat Sabine Hellemans over intiem partnergeweld UGent.

- Opleidingen en tools voor de opsporing en objectivering van dominant, manipulatief gedrag dat in psychisch geweld uitmondt en waarvan professionals kunnen gebruik maken;
- Een debat over de problematiek van de psychische bewijslast;
- Sensibiliserings- en preventiecampagnes met aandacht voor het gewelddadig karakter van manipulatief gedrag, in het kader van de bevordering van gezondheid en welbevinden.

Verkrachting als oorlogswapen

Resolutie 1325 van de VN-Veiligheidsraad (31 oktober 2000) - later aangevuld en gepreciseerd in de resoluties 1820 (19 juni 2008), 1888 (2 oktober 2009) en 1889 (5 oktober 2009) - doet onder andere een oproep voor meer aandacht voor seksueel geweld in processen van conflictpreventie, re-integratie en wederopbouw. De teksten van de resoluties 1820 (erkenning van verkrachting als oorlogswapen) en 1888 (vredesmissies moeten vrouwen en kinderen beschermen tegen seksueel geweld) benadrukken dat het collectief seksueel geweld op vrouwen en verkrachting als oorlogswapen een misdaad is die onder de jurisdictie van het Internationaal Strafhof valt. Resolutie 1889 bevat nieuwe en vernieuwde maatregelen om de rol van vrouwen in vredesprocessen te versterken en herbevestigt hun sleutelrol in de heropbouw van door oorlog verscheurde landen.

We verwijzen naar de visietekst van het Platform Resolutie 1325³⁴:

...Het platform ijvert voor de implementatie van resolutie 1325 vanuit de drie P's: preventie, participatie en protectie. Het zal ook bijzondere aandacht hebben voor seksueel geweld en verkrachting van vrouwen: deze moeten hoog op de agenda gezet worden en radicaal veroordeeld worden. Er moet een eind komen aan de straffeloosheid voor al deze misdaden en op alle niveaus (nationaal, regionaal en internationaal) moet nultolerantie als principe aanvaard en geconcretiseerd worden...

Vaak gebeuren systematische verkrachtingen van vrouwen in oorlogsgebieden onder bedreiging van kleine vuurwapens. De Vrouwenraad is voorstander van een non-proliferatieverdrag voor kleine vuurwapens.

Vrouwelijke genitale verminking

Vrouwelijke genitale verminking is een vorm van geweld op vrouwen en is sinds 2001 expliciet strafbaar op basis van artikel 409 van het Strafwetboek. Het artikel voorziet in gevangenisstraffen van drie tot vijf jaar of van vijf tot zeven jaar als het slachtoffer minderjarig is. Ook de poging tot genitale verminking is strafbaar gesteld. Daarnaast is artikel 458bis van het Strafwetboek van toepassing waardoor een arts of andere gezondheidswerkers aangifte kunnen doen van genitale verminking bij minderjarige en/of kwetsbare vrouwen.

³⁴ Meer info: <http://vrouwenkracht.net/index.php?id=11>

Volgens een recente studie van het European Institute for Gender Equality (EIGE) (Female genital mutilation in the European Union and Croatia, 2013) leven in ons land 6.260 slachtoffers van vrouwelijke genitale verminking, 1.975 meisjes en vrouwen lopen risico slachtoffer te worden.

De Vrouwenraad vraagt op federaal en Vlaams niveau:

- Een bijkomende wettelijke bepaling over de strafbaarstelling van het aanzetten tot vrouwelijke genitale verminking of reclame maken voor het fenomeen, conform artikel 38 van het Verdrag van Istanbul;
- Dat België en de EU de verschillende internationale conventies die genitale verminking bij vrouwen veroordelen, blijven onderschrijven (zoals het Verdrag van Istanbul van de Raad van Europa betreffende het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en van huiselijk geweld);
- Een verbetering van de kennis en de competenties van de betrokken professionals met de klemtoon op preventie;
- Een duurzame ondersteuning van verenigingen die actief zijn op het vlak van informatieverbreiding en preventie;
- Blijvende aandacht binnen ontwikkelingssamenwerking en blijvende opvolging van internationale regelgevende teksten.

Zogenaamd eergerelateerd geweld

De voorbije jaren hebben een aantal tragische voorvallen de aandacht gevestigd op de problematiek van eer-gerelateerd geweld in België.

Beweging tegen Geweld vzw Zijn heeft in opdracht van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen en de Directie veiligheid en preventie van de Federale Overheidsdienst (FOD) Binnenlandse Zaken in 2013 een informatiebrochure ontwikkeld voor de verschillende professionals om hun interventiecapaciteit op dit gebied te verbeteren.

Het Instituut werkt ook samen met Vlaams platform EGG, dat door Beweging tegen Geweld vzw Zijn wordt gecoördineerd.

De doelstellingen van het platform zijn:

- Sensibilisatie (ronde tafels of via acties, campagnes, brochures, andere instrumenten, ...);
- Ondersteuning van de hulpverlening (bijvoorbeeld via vormingen);
- Expertise verzamelen en verspreiden naar actoren in het werkveld en het bredere publiek;
- Beleidsbeïnvloeding;
- Ondersteunen onderzoek en publicatie van artikels.

In 2014 ontwikkelt vzw Zijn een signaallijst voor scholen en een risicotaxatie-instrument voor de hulpverlening.

De Vrouwenraad vraagt op federaal en Vlaams niveau:

- Eergerelateerd geweld is een complex fenomeen en het is daarom noodzakelijk om een *werkbare definitie* uit te werken, gebruikt door alle betrokken actoren, op basis waarvan beleidsmaatregelen en acties kunnen ontwikkeld worden;
- Een stand van zaken in verband met de coördinatie van de informatie op federaal niveau tussen de sociale, medische, politionele en rechterlijke actoren en de opleiding voor de politie, de magistratuur en de uitvoerders van de rechtsbedeling en het effect op de klachtenbehandeling van het eergerelateerd geweld en op preventiemaatregelen voor slachtoffers;
- Een overzicht van (de steun verleend aan) organisaties meer bepaald de vrouwenorganisaties, zelforganisaties, referentiepersonen, die het eergerelateerd geweld bestrijden en hun samenwerking met zowel de lokale en nationale overheden als onderling;
- Het verder zetten van informatiecampagnes via brochures en sociale media met informatie over eergerelateerd geweld;
- Geregeld vorming van professionals die in contact kunnen komen met slachtoffers en plegers van eergerelateerd geweld (scholen, CLB's, politie, parket, hulpverlening, sociale dienstverlening, artsen en verpleegkundigen, interculturele bemiddelaars, sociale tolken,...);
- Een bovenlokale coördinatie tussen verschillende diensten; kan dit een opdracht zijn voor het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen;
- Ontwikkeling van specifieke richtlijnen voor politie en justitie;
- Een Interdepartementale werkgroep en expertennetwerk EGG.

Op Vlaams niveau:

- Dat het vrouwenmiddenveld als partner bij het de Vlaams platform EGG betrokken wordt evenals andere middenveldorganisaties, gemeenschappen, zelforganisaties en dat netwerkvorming met een jaarlijkse consultatieronde plaatsvindt;
- Voldoende structurele ondersteuning voor vzw Zijn voor de coördinatie van het Vlaams platform EGG;
- Een evaluatie van het Nederlandse systeem van rode vlaggen, dat toegepast werd in de politiezones Mechelen en Verviers; inzicht in de werking en de resultaten van het bestaande registratiesysteem; verzekering statistische opvolging; overzicht van de werking van het netwerk van de bemiddelaars; overzicht van de nood aan eventuele specifieke opvangmogelijkheden en oplossingen;
- Dat er maatregelen worden genomen en sensibiliseringsprogramma's gegeven worden om de gelijkheid v/m in scholen te promoten en om genderdiscriminatie en geweld, zoals eergerelateerd geweld te voorkomen;
- Leren herkennen van EGG via het opnemen in de opleiding van basiskaders (scholen, CLB's, artsen en verpleegkundigen, OCMW's, bijzondere jeugdzorg, ...);

- Ontwikkeling van aangepaste opvang en methodieken voor jongeren en jongvolwassenen (13 tot 25 jaar) die slachtoffer zijn van specifieke vormen van geweld (eengerelateerd geweld, gedwongen huwelijken, genitale verminking, ...) en bijzondere aandacht voor homoseksuele, biseksuele of transgender slachtoffers;
- Voldoende veilige opvangplaatsen en mogelijkheden tot bescherming garanderen voor slachtoffers, voldoende omringd en met psychologische steun;
- Een lokale coördinatie tussen verschillende diensten; met de ontwikkeling van samenwerkingsprotocollen en een ketenaanpak.

Meer info

Vrouwenraad

[Aanbevelingen inzake seksueel misbruik van professionals in de gezondheidszorg en in de hulpverlening](#)

september 2009

[Dossier 'Verkrachting en aanranding van de eerbaarheid'](#)

2009

[Verkrachting en aanranding van de eerbaarheid](#)

april 2011

[Evaluatie van het NAP Partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld 2010-2014](#)

april 2012

[Vrouwenhandel en prostitutie](#)

augustus 2012

[Violence against women](#)

[Priorities and recommendations of the National Council of Women of Belgium \(Dutch-speaking\)](#)

maart 2013

[Vrouwenraadeisen tegen seksueel geweld](#)

maart 2014

www.ikzwijgnietmeer.be

2013-2014

Senaat

Internationale Vrouwendag - [Colloquium over seksueel geweld: " STOP verkrachting ! "](#)

[Video](#) - [Verslag](#)

Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

www.partnergeweld.be 2013

[Seksueel geweld. Wat nu? 2014](#)

[Knelpunten en aanbevelingen inzake de aanpak van seksueel geweld 2014](#)

www.hulpnaverkrachting.be 2014

vzw Zijn in beweging tegen geweld

www.vzwzijn.be

www.geweldenzwangerschap.be